

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJA, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKLSAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**DARBA KULTŪRAS PILNVEIDOŠANA 6-7 GADUS
VECĪEM BĒRNIEM PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS
IESTĀDĒ**

DIPLOMDARBS

Autors: **Agnese Putāne**

Stud. apl. ap13155

Darba vadītājs:

docente, Dr. paed. Līga Āboltiņa

RĪGA

2017

ANOTĀCIJA

Pirmsskolas vecuma bērns tiek audzināts darbā, un darba procesā viņš apgūst zināmu darba kultūru. Ikdienas steigā un aizņemtībā pieaugušie bieži vien apzināti necenšas bērniem mācīt zināmu darba kultūru, kas rādītu piemēru, kā ir jāatstāj vide aiz sevis, kad esi pabeidzis darboties tajā.

Pētījuma problēma ir darba kultūras nepietiekama veicināšana ikdienā 6-7 gadus veciem bērniem. Veiktā pētījuma mērķis ir apzināt un sekmēt 6-7 gadus vecu bērnu darba kultūras veidošanos pirmsskolas izglītības iestādē. Pētījuma procesā tik meklēta atbilde uz jautājumu “kā sekmējama darba kultūras pilnveidošana 6-7 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē?”.

Darba rezultātā ir izstrādāti priekšlikumi ieteikumu formā gan vecākiem, gan pirmsskolas pedagogiem, kā sekmīgāk veicināt 6-7 gadus vecu bērnu darba kultūras pilnveidošanu un attīstīšanu.

Atslēgvārdi: darba kultūra, 6-7 gadus veci bērni, pirmsskolas izglītības iestāde, mācību programma

ANNOTATION

Pre-school child is brought up at work and in the process, he acquired a certain work culture. Adults in daily rush and busy often deliberately does not try to teach children some work cultures that set the example, how must leave the environment behind when you are finished working in it.

The research problem is the daily lack of work culture promotion to 6-7-year-old children. Aim of the study is to identify and promote the 6-7-year-old children working culture in the pre-school education. In the research process is searched answer to question "how to promote the development of work culture improvement of 6-7-year-old children of pre-school education?".

Result of the work has developed proposals in the form of recommendations for both parents and preschool teachers, how better to encourage 6-7-year-old children's work culture improvement and development.

Keywords: working culture, 6-7 years old children, pre-school institution, learning program

SATURS

Ievads.....	5
1. Darba kultūras veidošanās teorētiskais skaidrojums.....	7
1.1. Darba kultūras jēdziena būtība	7
1.2. Bērnu personības attīstības raksturojums darba procesā un darba kultūras veidošanās	8
1.3. Darba kultūras audzināšana ģimenē	17
2. Bērnu darba kultūras pilnveidošanas metodiskais raksturojums 6-7 gadus veciem bērniem	21
2.1. Pedagoģiski psiholoģiskais raksturojums 6-7 gadus veciem bērniem.....	21
2.2. Darba kultūras pilnveidošanas metodes un paņēmieni 6-7 gadus veciem bērniem...	26
3. Darba kultūras process pedagoģiskajā procesā pirmsskolas izglītības programmā.....	32
3.1. Pirmsskolas izglītības mācību satura programmas parauga raksturojums.....	32
3.2. Darba kultūras pamatprincipu analīze pedagoģiskajā procesā pirmsskolas izglītības mācību satura programmā.....	34
4. Darba kultūras sekmēšana pirmsskolas izglītības iestādē	39
4.1. Bērnu sākotnējā izpēte darba kultūras prasmju apgūvē.....	40
4.2. Izmēģinājuma darbības organizācija un norise 6-7 gadus veciem bērniem darba kultūras prasmju pilnveidošanā	42
4.3. Darba kultūras atkārtota novērtēšana pirmsskolas izglītības iestādē un iegūto rezultātu analīze	47
Nobeigums.....	51
Izmantoto avotu un literatūras saraksts	54
Pielikumi.....	58
1. pielikums. Novērošanas protokola paraugs	58
2. pielikums. Rotaļa “Pārgērbšanās”	60
3. pielikums. Sižetiskā lomu rotaļa “Pabeigt darbu”	61
4. pielikums. Rotaļa “Sacerēsim pasakas!”	62
5. pielikums. Rotaļa “Detektīvs”	63
6. pielikums. Sižetiskā lomu rotaļa “Iejūtamies profesijā”	64
7. pielikums. Sižetiskā lomu rotaļa “Lelles Maijas dzimšanas dienas svinības”.....	65

IEVADS

Jebkurā vidē pasaulē pastāv zināma, samērā specifiska darba kultūra neatkarīgi no tā, vai šī vide ir bērnudārzs vai skola, vai konkrēts darbs vai pulciņš, sporta stunda u.c. vide, kurā cilvēks uzturas.

Tāpat kā darba kultūras jautājums ir aktuāls neatkarīgi no vides faktoriem, tāpat tas ieņem ļoti nozīmīgu lomu jebkura cilvēka dzīvē, neatkarīgi no cilvēka vecuma, sociālās lomas vai ieņemtās profesijas. Gan pieaugušais, gan uzņēmējs, ārsts, jauniešs, skolēns vai bērnudārza vecuma bērns ikdienas procesā ievēro kādu noteiktu darba kultūru, kura izpaužas praktiski jebkurā viņa darbībā.

Pirmsskolas vecuma bērns tiek audzināts darbā, un darba procesā viņš apgūst zināmu darba kultūru. Ikdienas steigā un aizņemtībā vecāki bieži vien apzināti necenšas bērniem mācīt zināmu darba kultūru, kas rādītu piemēru, kā ir jāatstāj vide aiz sevis, kad esi pabeidzis darboties tajā. Nereti ikdienas mierīgai atmosfērai un ātrākam rezultātam vecāki ir tie, kas sakārto sava bērna mantas, pēc tam, kad bērni ir beiguši spēlēties, novāc bērna traukus no virtuves galda, aiznes bērna pamestās kurpes no istabas vidus tur, kur viņām būtu jāstāv. Arī pašus darbus vecāki nereti veic paši, tā vietā, lai mācītu un skaidrotu bērnam, kāpēc ir svarīgi kaķim bļodiņā vienmēr ieliet ūdeni vai ēdot izmantot galda piederumus, viņi veic pilnīgu bērna darba organizāciju un vadību, neveicinot bērnam pašam domāt un pieņemt labākos lēmumus.

Pētījuma problēma ir darba kultūras nepietiekama veicināšana ikdienā 6-7 gadus veciem bērniem.

Pētījuma objekts – pirmsskolas pedagoģiskais process.

Pētījuma priekšmets - 6-7 gadus vecu bērnu darba kultūras pilnveidošana.

Pētījuma mērķis – apzināt un sekmēt 6-7 gadus vecu bērnu darba kultūras veidošanos pirmsskolas izglītības iestādē.

Darba mērķa sasniegšanai tika izvirzīti **pētījuma uzdevumi**:

- apzināt pedagoģiski psiholoģisko literatūru par pētāmo problēmu;
- analizēt darba kultūras veidošanās procesa integritāti valsts pirmsskolas izglītības mācību programmā;
- izstrādāt kritērijus darba kultūras prasmju novērtēšanai bērniem 6-7 gadu vecumā;
- veikt pedagoģisko novērošanu;
- izstrādāt un organizēt izmēģinājuma darbību;
- veikt atkārtotu pedagoģisko novērojumu un analizēt iegūtos datus;
- izstrādāt priekšlikumus darba kultūras pilnveides procesam pirmsskolas izglītības iestādēm.

Pētījuma jautājums: Kā sekmējama darba kultūras pilnveidošana 6-7 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē?

Pētījuma metodes:

- teorētiskās literatūras analīze
- dokumentālā kontentanalīze
- novērošana
- izmēģinājuma darbība
- SVID analīze
- iegūto rezultātu analīze.

Pētījuma izstrādes process balstās gan uz zinātnisko literatūru, periodiskiem rakstiem, metodiskiem mācību materiāliem, interneta resursiem, gan arī uz valsts pirmsskolas izglītības programmas standartu. Darba teorētisko pamatu veido autoru – A. Špona, M. Vindere, D. Dzintere, S. Bure, V. Nečajeva, Z. Rubene, A. Lanka, S. Stašāne, D. Lieģeniece, V. Zelmenis, G. Svence, I. Puškarevs, A. Golubeva u.c. - atzinumi un pētījumi, grāmatas, novērojumi, kā arī autoru Ļ. Vigotska, D. Elkoņina, Ž. Piažē, L. Vengera, A. Zaporožeca u.c. autoru teorijām.

Darbā tiek aplūkots tikai vecākā pirmsskolas vecumposma bērnu (6-7 gadu vecu bērnu) personiskā attīstība darba procesā un viņu psiholoģiskais raksturojums, kā arī tiek analizētas darba kultūras pilnveidošanas metodes un paņēmieni, kas ir piemēroti tieši šim vecumposmam.

Darba noslēgumā tiek veikts empīrisks pētījums balstoties uz darba autores izstrādātiem darba kultūras kritērijiem atbilstoši 6-7 gadus vecu bērnu prasmēm un uz izmēģinājuma darbības izstrādāšanas un veikšanas. Darba pētījums aptver vienas pirmsskolas izglītības iestādes X vienu bērnu grupu un tika īstenots no 2017. gada 6. marta līdz 28. aprīlim.

1. DARBA KULTŪRAS VEIDOŠANĀS TEORĒTISKAIS SKAIDROJUMS

1.1. Darba kultūras jēdziena būtība

Jau pati kultūras definīcija vien ir diezgan plašs jēdziens, kuru ir iespējams aplūkot plašākā vai šaurākā nozīmē. Kultūras definīciju tās visšaurākajā izpratnē var definēt par mākslas, mūzikas, literatūras un citām izpausmēm. Savukārt kultūra savā plašākajā nozīmē ir sabiedrībā (vai šaurākā cilvēku lokā) funkcionējoši izturēšanās stereotipu avoti, kas pastāvīgi attīstās un bez iedzimtības starpniecības pāriet no paaudzes uz paaudzi. Pēc kultūras definīcijas, tā sevī ietver sabiedrībā atzītas vērtības, toleranci pret sabiedrības locekļiem, indivīdu un sabiedrības ārējo un iekšējo vērtību orientāciju, intereses. Kultūra var būt ļoti daudzveidīga, un tās saglabāšanas un attīstības pamats ir valoda, zināšanas, folklorā, paražas, tradīcijas, formālais un neformālais izglītības process, kultūras institūcijas u.c. iestādes. (Latvijas Zinātņu akadēmija, 2008) Šī darba ietvaros tiks pievērsta uzmanība kultūras plašākajai definīcijai, uztverot to kā vispārpieņemtus uzvedības stereotipus, kas sevī iekļauj visus augstākminētos elementus. Katram cilvēkam ir sava individuālā kultūra, jo katrs cilvēks nāk no savas ģimenes, skolas, bērnudārza un katrs cilvēks ir audzis savādākos apkārtējās vides apstākļos un saskāries ar citādāku cilvēku ietekmi.

Aplūkojot tieši darba kultūras definīciju, mūsdienās šis jēdziens lielākoties tiek saistīts ar uzņēmējdarbības jomu, un samērā reti šis jēdziens tiek attiecināts un pielietots pedagoģijā. Vispārpieņemts ir darba kultūru uzskatīt par darbinieka darba paņēmienu un metožu atbilstību sasniegtam tehnikas un darba organizācijas līmenim. (Latvijas Zinātņu akadēmija, 2000) Darba kultūra iekļauj sevī ne tikai organizācijas vērtību un attieksmju iekšējo sistēmu, bet arī organizācijas vispārpieņemto ģērbšanās, uzvedības un darba izpildes modeli.

Aplūkojot darba kultūru pedagoģijā, to var aplūkot kā darba kultūru organizācijā – darba kultūru pirmskolas izglītības iestādē, darba kultūru sākumskolā, darba kultūru vidusskolā utt. Šī darba kultūra iekļauj sevī noteiktās organizācijas vispārpieņemtos rīcības, uzvedības standartus, kā arī šīs organizācijas vērtību sistēmu, mērķus un paņēmienu kopumus, kas raksturo gan pašu organizāciju, gan tās biedrus. (Gorbaceviča, Ohotina, 2011)

Darba kultūra pedagoģijā pēc būtības ir darbaudzināšanas process bērniem. Darbaudzināšana ir padomju laika termins, ar kuru apzīmēja bērna mācīšanu darbam un bērna radināšanu darbam. Darbaudzināšana sevī ietver vispirms cieņas ieaudzināšanu bērniem pret jebkura veida darbu, kas jāveic ikdienā, sadzīvē, saimniecībā, darbā vai tehniskās jaunrades pirmsākumos. Tā cenšas panākt, lai katru darbu bērni iemācītos izpildīt labi, darītu to ar prieku un lai viņi censtos sasniegt augstu kvalitāti jebkurā darbā. (Bure, Nečajeva, 1980)

Darbaudzināšanai ir ļoti daudz un dažādu definīciju, kur visas pēc būtības ir vērstas uz personības izaugsmi, kam nav jābūt tiešai saistībai ar aizbilstamā darbu. (Bojers, Mērfijs, Bortini, Garsija, 2006, 56-58)

Darbaudzināšana ir viens no galvenajiem pirmsskolas izglītības uzdevumiem. Tieši pirmsskolas vecumposms ir nozīmīgākais periods, kad tiek likti pamati pareizai bērna attieksmei pret darbu. Iepazīstināšana ar pieaugušo darbu un profesijām ir viens no svarīgākajiem pirmsskolas vecuma bērnu darbaudzināšanas komponentiem. (Daugavpils pilsētas 32. pirmsskolas izglītības iestāde)

Tomēr darba kultūra šī diplomdarba ietvaros tiks aplūkota nedaudz plašāk nekā tikai darbaudzināšanas process. Šī darba ietvaros darba kultūra tiek aplūkota gan kā darbaudzināšana, gan kā bērnu vispārpieņemtās kultūras veidošana jebkurā ikdienas darbībā (ne tikai darbos), kas izpaužas visos bērna uzvedības aspektos. Darba kultūra pirmsskolas izglītības iestādē tiek uztverta kā noteiktas organizācijas - pirmsskolas izglītības iestādes - kultūras veids, kā noris bērnu organizācija ikdienā, iekļaujot gan tradīcijas, gan normas, gan darbaudzināšanas procesu, sapratni par to, kas ir pieņemts un kas ne, par ko slavē un par ko apbalvo.

1.2. Bērnu personības attīstības raksturojums darba procesā un darba kultūras veidošanās

Daudzi pētnieki – Ļ. Vigotskis (Выготский, 1983), S. Rubinšteins (Рубинштейн, 1957), Elkoņins (Эльконин, 1971), A. Ļeontjevs (Леонтьев, 1975), Dz. Meikšāne (Meikšāne, 1989) A. Špona (Špona, 2004) un citi - ir norādījuši, ka darbībā attīstās no dabas aktīvais indivīds - cilvēks. Tieši mijiedarbībā ar vidi bērns saņem atbalstu un informāciju savai attīstībai, savukārt bērna paša darbība ir nepieciešams nosacījums, lai ārējie iespaidi veidotu personības iekšējos raksturotājus. Bērnu pāreju no viena attīstības līmeņa uz otru sekmē tieši darbība. Visas darbības norit pēc darbības teorijas elementiem – darbības mērķa, motīva, plānošanas, kontroles, paškontroles. Tā kā darbības nav mehāniskas, tām ir vajadzīgs kāds pārdzīvojums, jo tas atbilst cilvēka dabas izpratnei. (Lieģeniece, 1999, 49-50) Tieši no pārdzīvojuma cilvēks gūst informāciju, kuru var tālāk apstrādāt, un gūt zināšanas pieredzi, attīstīt savu psihisko, garīgo personību.

Pastāv ļoti dažādas zinātniskās teorijas par bērnu attīstību dažādos vecumposmos, kur katra teorija balstās uz sava noteikta kritērija un saskaņā ar kurām, bērna personības attīstība norit pēc dažādiem faktoriem - pieejas. Tomēr šīs visas teorijas var iedalīt divās lielās grupās pēc pieejas veida – teorijas, kurās pieejas centrālais jautājums saistībā ar bērna attīstību ir bērna

dabas noteikto veidojumu nobriešana, bet otra pieeja par centrālo jautājumu uzlūko bērna darbību un kultūrvides vadību ārējo iespaidu pārejā iekšējos raksturojumos. (Lieģeniece, 1999, 50)

D. Lieģeniece savā grāmatā “Kopveseluma pieeja audzināšanā” ir izveidojusi shematisku attēlu par attīstības teorijām, kas orientējas uz bērna darbību. Šis attēls (skat. 1.1. attēls) apkopo populārākās teorijas par bērna attīstību darbībā, iekļaut Ļ. Vigotska (Выготский, 1983) kulturāli vēsturisko teoriju, D. Elkoņina (Эльконин., 1971) bērna psihiskās attīstības periodizācijas teoriju, L. Vengera (Венгер, Мухина, 1988 (a); Венгер, Мухина, 1988 (b)), A. Zaporožeca (Запорожец, 1986 (a); Запорожец, 1986 (b)) un citu pētnieku kognitīvās attīstības teorijas, kā arī personības jaunveidojuma teorijas.

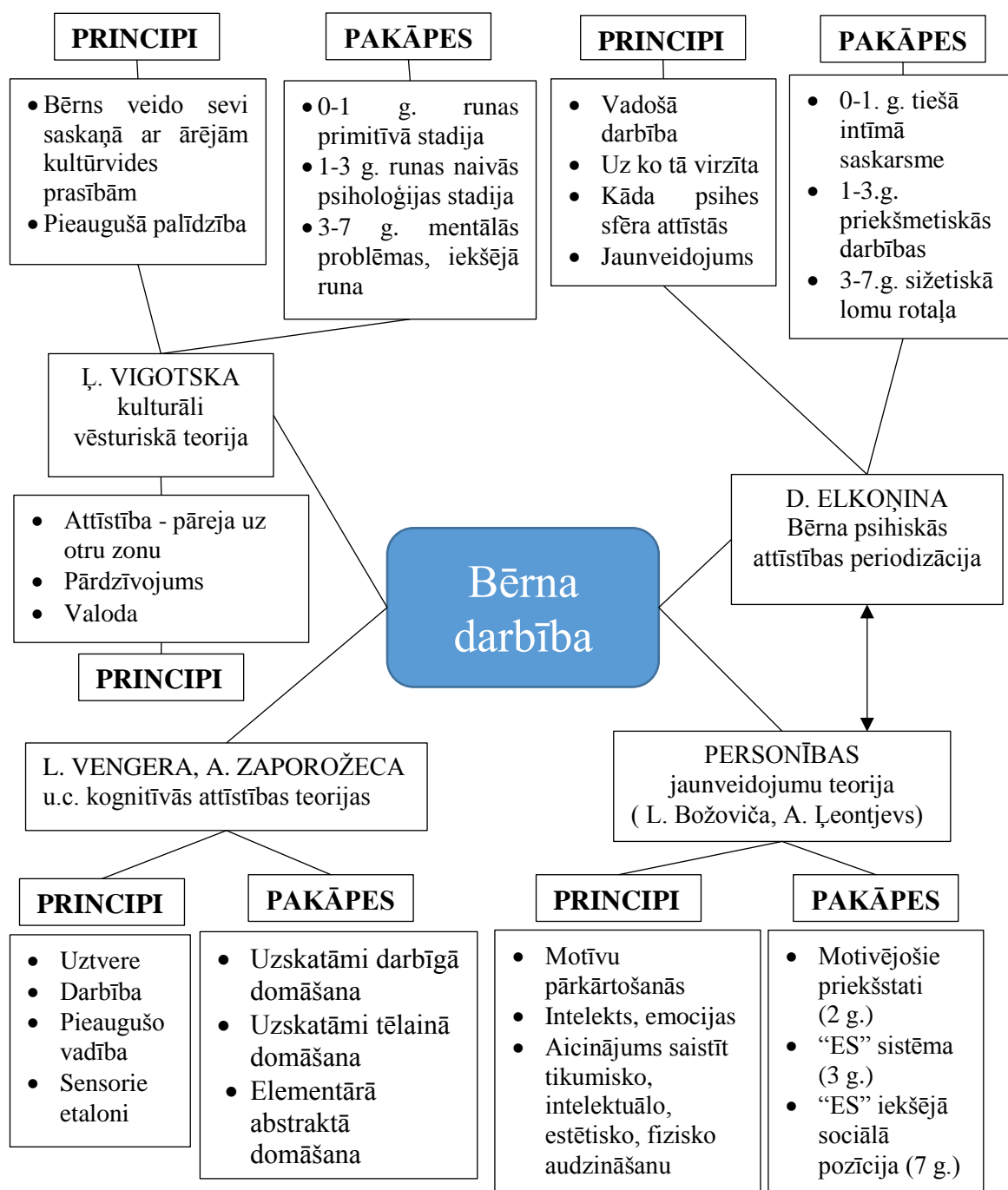
Izvērtējot visas šīs teorijas par bērna dabu, ir secināts, ka tās viena otru papildina, bagātina un pilnveido, jo visās teorijās pastāv kopīgi elementi:

- Bērna attīstības pakāpes un attīstības raksturotāji dažādos vecumposmos ir savstarpēji saistīti un viens no otra atkarīgi;
- Katra vecuma pakāpes iespējas nodrošina pāreju nākošajā attīstības pakāpē, ja vecumposmus piesātina vai ļauj nobriest no dabas dotajiem spēkiem. To ietekmē sociālā kultūrvide;
- Bērna attīstības avoti ir gan no dabas doti, gan izraisīti mijiedarbībā ar sociālo vidi. (Lieģeniece, 1999, 63)

Kā jau augstāk tika minēts, šīs teorijas paredz, ka darbs ir līdzeklis, caur kuru bērnam notiek attīstība. Tā, piemēram, aplūkojot sīkāk šīs teorijas, tajās dominē vai nu bērna darbība (Ļ. Vigotskis (Выготский, 1983)) vai viens noteikts dominējošais darbības veids atkarībā no bērna vecumposma (D. Elkoņins (Эльконин, 1971, 9)).

Kulturāli vēsturiskās koncepcijas pamatjēga ir tā, ka bērns veido savu personisko jēgu saskaņā ar ārējās kultūrvides prasībām. Šo teoriju pamatā izmanto tieši Rietumu pasaulē.

Ļ. Vigotskis (Выготский, 1983) savā kulturāli vēsturiskajā teorijā uzskata, ka pats pārdzīvojums pēc būtības ir mēraukla, kas nosaka ārējo iespaidu pāreju iekšējos cilvēka raksturojumos. Viņš kopā ar mācekļiem A. Ļeontjevu (Леонтьев, 1975) un A. Luriju (Лурия, 2002) izstrādāja cilvēka psihiskās attīstības kulturāli vēsturisko teoriju saskaņā, ar kuru galvenā psihiskās attīstības likumsakarība ontogēnēzē ir tāda, ka bērns kopā ar pieaugušajiem m un pats, aktīvi darbojoties, apgūst cilvēces kultūru, kura parādās materiālās un kultūras vērtībās. Šīs kulturāli vēsturiskās koncepcijas būtība ir tā, ka bērns pats veido savu personisko jēgu saskaņā ar ārējiem kultūrvides faktoriem.

1.1.att. Bērna attīstības teorijas, kas orientējas uz bērna darbību (Lieģeniece, 1999, 62)

Ļ. Vigotskis ir norādījis, ka “katra funkcija bērna kultūras attīstībā parādās uz skatuves divas reizes, divos plānos: no sākuma - sociālajā, pēc tam psiholoģiskajā, no sākuma starp cilvēkiem tā parādās kā interpsihiska kategorija, tad bērna iekšienē – kā intrapsihiska kategorija” (Виготский, 1983, 148). Šīs izmaiņas parādās psihiskajās funkcijās, kas ir dabiskas un pārveidojas attīstības augstākajā līmenī – kulturālajās funkcijās. Ļ. Vigotskis definē bērna garīgo attīstību kā atkarību no pieaugušo organizētas iedarbības. Bērna augstākā attīstības

Īmeņa sasniegšanas process notiek ar pieaugušo palīdzību, kur viņš sniedz palīdzību bērnam darba procesā, uzdevumu izpildē. (Выготский, 1983)

Savukārt D. Elkoņins savā teorijā par bērnu psihiskās attīstības periodizāciju norāda katram bērnu vecumposmam vadošos darbības veidus. Pēc viņa teorijas bērnam laika posmā no dzimšanas līdz skolas vecumam bērns visintensīvāk attīstās tieši fiziski un garīgi. Šajā laika posmā iemantotais bērnam kļūst par pamatu visu speciālo zināšanu un iemaņu apguvei turpmāk dažādos darbības veidos. Bērnam veidojas ne tikai psihiskās īpašības, kas nosaka uzvedības vispārējo raksturojumu, bet arī psihiskās kvalitātes, kuras izpaužas kā jaunveidojumi. Šie jaunveidojumi, bērnam pārejot nākamajā attīstības posmā, turpina attīstīties un pilnveidoties, kļūst par pamatu jauniem veidojumiem. Tādejādi tiek uzsvērts, ka katrā vecumposmā bērnam ir raksturīga attiecīga vadošā darbība, kurai ir galvenā nozīme viņa attīstībā. 3-7 gadus veciem bērniem vadošā darbība ir sižetiskā lomu rotaļa pēc D. Elkoņina teorijas, un tā ir virzīta uz attiecību izzināšanu, un tajā veidojas bērna iekšējā regulācija, tīšie procesi. (Эльконин, 1971)

Sižetiskajās lomu rotaļās bērni spēlējoties atveido dzīvi vai dažādas dzīves norises un uzņemas noteiktas lomas atveidojumu. Šajās rotaļās izpaužas bērna patstāvība un attīstās jaunrade, un tieši šajā darbības veidā izpaužas vislielākās iespējas bērnu pašorganizācijas attīstībai, jo bērniem pašiem ir jāplāno sava darbība lomas ietvaros, un tā var mainīties atkarībā no spēlēšanās biedra veiktās darbības. (Dzintere, 1984, 18-20)

D. Elkoņins (Эльконин, 1971) un A. Ļeontjevs (Леонтьев, 1975) bērnu spēlēšanos uzskata par vadošo darbības veidu pirmsskolas vecuma bērniem un izšķir šim darbības veidam sekojošas pazīmes:

- Vadošajā darbības veidā attīstās jauni darbības veidi (piemēram, spēlējoties bērns mācās);
- Veidojas jaunveidojumi un pārkārtojas atsevišķās psihiskas funkcijas (piem., veidojas radošā iztēle);
- Mainoties bērna attieksmei pret apkārtējo pasauli, izmainās arī spēļu raksturs un tās kļūst arvien sabiedriskākas. (Vindere (c))

D. Elkoņina (Эльконин, 1971) teorija saskan ar A. Ļeontjeva (Леонтьев, 1975), A. Zarogožeca (Запорожец, 1986 (a); Запорожец, 1986 (b)), L. Vengera (Венгер, Мухина, 1988 (a); Венгер, Мухина, 1988 (b)) pētījumiem par jaunveidojuma teorijām.

A. Zarogožecs (Запорожец, 1986 (a); Запорожец, 1986 (b)) uzsver, ka bērna psihiskajā izaugsmē galvenais ir maksimāli attīstīt tos jaunveidojumus un to vadošo darbību, kas ir raksturīga attiecīgajam vecumposmam. Par vadošo darbību tiek uzskatīta tāda darbība, kuras attīstības rezultātā notiek galvenās pārmaiņas bērna psihē un kuras ietekmē attīstās galvenās pārmaiņas bērna psihē un kuras ietekmē attīstās psihiskie procesi, kas sagatavo bērnu pārejai

jaunā attīstības pakāpē. Personības jaunveidojumus mijiedarbībā ar vidi “ES” sistēmas iekšējo veidojumu aspektā ir pētījusi L. Božovica. (Božovica,1975)

Arī dažādas kognitīvās teorijas sevī iekļauj darbības procesu kā bērna attīstības līdzekli. Piemēram, pētnieks Dž. Bruners (Bruner, 1966; Bruner, 1967) ir izstrādājis teoriju par bērnu kognitīvo attīstību mijiedarbībā ar vidi (balstās pamatā uz kulturāli vēsturisko koncepciju). Savā teorijā par bērna pasaules tēlojumu viņš ir izdalījis trīs modeļus. Pirmajā modelī bērns ar darbības palīdzību savu pieredzi pārvērš iekšējās struktūrās (piem., slēpot var iemācīties tikai ar darbību nevis, izmantojot valodu, vai uzskates materiālu). Šīs pasaules attēlojuma sistēmas pamatā ir muskuļu darbība, un to var attiecināt uz Ž. Piažē izdalīto bērnu sensori motoro stadiju. (Piažē, 2002) Pēc Ž. Piažē viedokļa, sensori motorā stadija, kad notiek bērna intelektuālās attīstības pamatperiods, veidojas bērna darbībā vai kustībās, uztverē un valodā. (Piažē, 2002) Otrajā Dž. Brunera modelī bērna pasaules attēlojuma sistēma ir atkarīga no bērna sensorās attīstības un no spējas izmantot apkopojošos tēlus. (Bruner, 1966; Bruner, 1967) Šī pakāpe saistās ar Ž. Piažē izstrādāto operāciju stadiju. (Piažē, 2002) Savukārt trešais modelis ir simboliskais pasaules attēlojums ar vārdiem un matemātisko valodu, veidojot produktīvu un radošu sistēmu. (Bruner, 1966; Bruner, 1967) Šis Dž. Brunera (Bruner, 1966; Bruner, 1967) teorijas aspekts atbilst Ž. Piažē formālo operāciju stadijai un arī saistās ar valodas un darbības izmantošanu. (Piažē, 2002)

Arī pētnieki A. Zaporožecs (Запорожец, 1986 (a); Запорожец, 1986 (b)) un L. Vengers (Венгер, Мухина, 1988 (a); Венгер, Мухина, 1988 (b)) bērna intelektuālo attīstību saista ar uztveres procesu un orientējošu darbību sistēmas veidošanu, ar perceptīvo darbību apgūšanu. Caur uztveres procesu, kas ir specifiskas orientējošas darbību sistēmas, bērns iepazīst priekšmetus, īpatnības, parādības, izzina un fiksē ārējās pazīmes, tādejādi attīstot sevi intelektuāli.

Pētnieku grupa L. Vengera (Венгер, Мухина, 1988 (a); Венгер, Мухина, 1988 (b)), vadībā ir izstrādājusi bērnu spēju attīstības programmu dažādos darbības veidos. Šī programma balstās uz diviem loģiskajiem attīstības aspektiem, kur, no vienas puses, tā ir darbība ar sensorajiem etaloniem, simboliem un modeļiem un, no otras puses, tā ir ikvienas attiecīgas darbības “valodas” jeb paņēmienu apgūšana: spēļu, konstruēšanas, literāri mākslinieciskās darbības utt. Tādējādi šī programma parāda to, ka bērna attīstība notiek caur dažādiem darbības veidiem. Tomēr šie autori uzsver to, ka bērna darbības attīstība nenotiek pati no sevis, bet gan, ka tā notiek pieaugušo vadībā. Gan izmantojamo līdzekļu, gan pašu darbības veidu loģiku bērns apgūst, sadarbojoties ar pieaugušo. Šajā procesā pieaugušais organizē bērnu darbību, izmanto pirmsskolas vecumam pieejamas apmācības formas un nodod tiem attiecīgu pieredzi. (Vindere

(b)) Kā jau augstāk tika minēts, tad pirmsskolas vecumā vadošā darbība ir rotaļāšanās un ļoti bieži par pamatu tiek izmantots tieši šāds darbības veids.

Neatkarīgi no dažādo pētnieku uzskatiem, kā tieši darbs ietekmē bērna personības attīstību, viņi visi ir uzsvēruši darba / darbības procesa nozīmi bērna attīstībā.

Šeit ir jāatzīmē, ka cilvēka attīstība ir kvalitatīvs process, kas saistīts ar organisma strukturālām pārmaiņām. Jebkura cilvēka attīstības norit visas dzīves garumā, un tas ir nepārtraukts process, kurā izteiktas augšanas kvantitatīvās pārmaiņas periodiski nomainās ar straujākām kvalitatīvām organisma struktūras un funkciju pārmaiņām. Bērna personības attīstība ir cieši saistīta arī ar bērna fizisko attīstību, un pieaugot bērna fiziskajām spējām, veidojas arī garīgā un psihiskā attīstība. Attīstības satura un īpatnību apzināšana noteiktiem bērnu vecumposmiem nodrošina skolotājiem un arī vecākiem mērķtiecīgu audzināšanas darbības organizēšanu nākotnē. (Špona, 2004, 20-21) Kā Ā. Adlers ir atzinis, ka bērna attīstībā nozīmīga ir tieši pirmsskolas vecumā gūtā pieredze, jo tā ietekmē cilvēku vēlākajos dzīves posmos. (Adlers, 1992) Tieši pirmsskolas vecumā bērns aug visstraujāk un arī attīstās visstraujāk, veidojot savu pamata personību un savu "ES" identitāti. Ņemot vērā augstāk minētajās teorijās darbības ietekmi uz bērna attīstību, šajā vecumā bērni būtu aktīvi jānodarbina.

Jebkuram darbam piemīt audzinoša ietekme un tas sagatavo bērnus darba tikumiskā aspekta izpratnei, neatkarīgi no tā vai darba izpilde notiek ģimenē vai bērnudārzā. (Bure, Nečajeva, 1980, 3)

Dažādi darba veidi sniedz atšķirīgas pedagoģiskās iespējas, un to nozīme mainās atkarībā no bērna vecumposma. (Bure, Nečajeva, 1980, 4) Bērna darba organizācijas formām būtu jābūt dažādām, jo tad tās rada vislabākos apstākļus vajadzīgo bērna tikumisko īpašību attīstībai. Darba formas var izpausties gan kā individuālu, atsevišķu uzdevumu izpilde, gan plānveida darbu izpilde (piem.,dežūras), gan kā kolektīvais bērnu grupu darbs. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 129)

Darbu bieži izmanto kā audzināšanas procesa līdzekli, jo darba procesā veidojas neatlaidība un mērķtiecība, darba kā dzīves nepieciešamības izpratne, cieņa pret to un pozitīvas savstarpējās attiecības starp sabiedrības (bērnu grupas) locekļiem. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 129)

Svarīgs darba aspekts ir arī bērnu palīdzība pieaugušajiem, it īpaši, ja bērns ir sasniedzis vecāko pirmsskolas vecumposmu. Bērnu sniegtā palīdzība pieaugušajiem, liek justies bērniem kā pieaugušo palīgiem un sniedz ieguldījumu bērna personības attīstībā. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 129) Bieži vien bērnu palīdzība pieaugušajiem izpaužas, kā pieaugušo cilvēku atdarināšana.

Lai bērni atdarinātu pieaugušo darbā, svarīgs ir apstākļi, ka pieaugušajiem būtu jābūt atdarināšanas cienīgiem paraugiem. Pieaugušais bērnam parāda gan darba paņēmienus, gan to kā ir jāizturas pret darbu (strādāt rūpīgi, akcentēt gādību pret augiem, dzīvniekiem, darba veikšana akurāti). Darba procesa gaitā, lai bērns gūtu lielāku izpratni, pieaugušajam būtu ieteicams pārrunāt ar bērniem, ko šis darbs nozīmē citiem cilvēkiem. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 130)

Pedagogi bērnudārzos var iesaistīt bērnus ne tikai savā darbā, bet arī citu apkārtējo cilvēku darbā - piemēram, auklītes darbā. Šādai iesaistīšanai darbā svarīgi ir izplānot auklītes sadarbību ar bērniem, tā lai bērni nebūtu tikai pasīvi darba izpildītāji, bet gan auklītes darbā saskaņoti darba lietpratēji un organizētāji. Vecāko pirmsskolas bērnu vecumposmā bērnu attīstībā lielāku lomu ieņem kopīgu uzdevumu izpilde, kur audzinātājs pāris bērniem (5 vai 6 bērni) ir uzticējies paveikt kādu uzdevumu visas bērnudārza grupiņas labā. Tie var būt gan uzkopšanas darbi, gan radoši darbi, kā, piemēram, dāvanu sagatavošana bērnudārza darbiniekiem, ciemiņiem, kādu rotaļu atribūtu sagatavošanu utml. Bet šādu darbu izpildei būtu vēlams notikt regulāri tā, lai katrs grupas bērns var veikt kādu darbu grupas kopējā vārdā. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 130)

Vecākie pirmsskolas bērni vēl neprot organizēt savu darbu, tāpēc šādus darbus uzdodot bērniem, pirmsskolas pedagogiem uzreiz ir jāpārrunā darba uzsākšanas un veikšanas gaita, nepieciešamās lietas, instrumenti darba paveikšanai, kā arī nepieciešamie pasākumi darba sagatavošanai, lai pasargātu savas drēbes, rokas, bērnudārza inventāru no sabojāšanas. Šāda darba procesā pedagogiem ir jāseko līdzi darba norisei, un jāpalīdz grupiņai sadalīt iekšēji veicamos uzdevumus, nodrošināt saskaņu un vienošanos darba izpildē, kā arī ja nepieciešams ir jāiesaistās, rādot paraugu. Pirmsskolas pedagogiem ir jāmāca bērni mērķtiecīgi un pareizi organizēt savu darbu – ko darīt, kā darīt, lai būtu ērtāk, labāk, kā palīdzēt komandas, grupas biedriem, kā visu sagatavot darbam pirms darba uzsākšanas. Šajā apstākļi bērnam ir veiklāk strādāt vidē, kuru viņš pārzina un zina, kur kas glabājas, atrodas un ir ērti paņemams. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 130)

Lai bērnos attīstītu organizatora prasmi, jāļauj viņiem vispirms veikt mazus, patstāvīgus un ātri veicamus individuālus darbus, pēc tam pakāpeniski pārejot uz dažādiem ilgstošiem grupu darbiem. Šī bērna personības iezīme – organizatora prasme – izpaužas grūtību pārvarēšanas procesā, kur bērniem kopīgi jāatrisina sarežģīta situācija, pašiem pēc savas iniciatīvas ir jāpalīdz grupas biedriem, jābūt neatlaidīgiem, jādomā ne tikai par sevi, bet arī par kopīgo pasākumu un kopīgiem panākumiem. Šādos darbos attīstās ļoti daudzas bērna personības izpausmes. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 130)

Darba procesā bērniem attīstās prasme izvairīties mērķus, plānot darbu un padarīt to līdz galam – izveidojas mērķtiecības pamati. Pirmsskolas pedagogs nedrīkst izturēties pret bērnu pārāk aizbildnieciski, un viņam ir jāizvirza jautājumi bērniem un uzdevumi, kas stimulē viņus aktīvi un patstāvīgi darboties. Pedagogam būtu ieteicams sākt pa daļām iztirzāt darba uzdevumus un būtu jādemonstrē darba rezultāti, kā arī jākontrolē un jānovērtē paveiktā darba atbilstība uzdevumam. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 130)

Pirmsskolas pedagogs ir atbalstošā perona bērna darbībā, un viņam ir jāpalīdz bērnam organizēt savu darbību, skaidri pasakot darba uzdevuma noteikumus, piemēram, “ vispirms uzmanīgi noklausies uzdevumu un tad ķeries pie tā izpildīšanas”, vai “ sagatavo visu darbam nepieciešamo”, “ja esi beidzis darbu, tad pasaki to”. Zinot šādus elementārus noteikumus, bērns darba procesu var organizēt pēc šiem noteikumiem (kas pēc būtības ir pedagoga prasības), nenovērsīsies no tiešā uzdevuma, strādās rūpīgi un ar atbildības sajūtu. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 131)

Vienlaikus ar darba noteikumiem, kas palīdz organizēt bērniem darbu, pirmsskolas pedagogs visbiežāk izskaidro arī citus darba noteikumus, kuriem pakļaujoties uzlabojas darba kvalitāte, darba kultūra, piem., ja strādā, tad nedrīkst nodarboties ar blakuslietām, ja izbēri grūzus, tad salasi tos utml. Šos noteikumus bērni jau iepazīst darba procesā kopā ar iemaņu apguves procesu. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 131)

Svarīga ir bērna pozitīvas attieksmes veidošana gan pret pašu darbu, gan vienaudžiem, kuri veic kādu darba procesu. Bērni var kļūt neiecietīgi pret vienaudzi, kam darba procesā ir radusies kāda kļūda (piemēram, papīru līmēšanas procesā tiek izlieta līme). Pirmsskolas pedagogam vajadzētu mudināt bērnus līdzjūtība pret vienaudzi, kuram nav paveicies, vai kuram darbs neiet tik raiti uz priekšu. Šeit ir vajadzētu mācīt bērniem atšķirības starp tīšu un netīšu rīcību, tādejādi turpinot pilnveidot bērna personības attīstību darba procesā. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 131)

Vecākajā pirmsskolas vecumposmā bērniem vēl nav izteiktas sapratnes par vienlīdzības principu. Šo personas attīstības īpašību bērniem pirmsskolas pedagogi arī var iemācīt darba procesā, stāstot ko nozīmē vienlīdzīga darba sadale un taisnīga pienākumu sadale. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 133)

Darba process māca attīstīt pastāvību, atbildības sajūtu un veicina izpratni par darba nozīmīgumu sabiedrībai. Atbildības izjūtu bērnus veicina tieši ar darba procesu – ļaujot viņam veikt darbu, kuram ir skaidri saredzama un paskaidrota tā jēga un būtība, ietekme uz citiem cilvēkiem, bērniem. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 131)

Visu bērna darba iemaņu veidošanās process ir saistīts arī ar bērna gribasspēku un gribu. Lai apgūtu vienu kustību bērnam, tā ir jāatkārto daudzas reizes, un lai to spētu ir nepieciešama

bērna gribas piepūle. Gribu savukārt stiprina ārējie faktori, lai gan ikviena cilvēka individuālo attīstību nosaka ārējie un iekšējie faktori (iedzimtie faktori). Ārējie faktori izpaužas kā apkārtējā vide, daba, sociālie faktori, līdz ar to gan pirmsskolas pedagogi, gan ģimene ieņem lomu arī bērna gribas attīstībā. (Špona, 2004, 35)

Darbā, veicot kopīgu uzdevumu izpildi, attīstās bērnu savstarpējās attiecības un komunikācijas prasmes. Bērniem vajadzētu mācīt taisnīgi sadalīt darba uzdevuma izpildi un saskaņot savu rīcību ar komandas biedra rīcību, kā arī viņiem kopā vajadzētu prast atbildēt par darba rezultātiem, tādejādi rosinot vienam komandas biedram vēlmi sniegt palīdzību darbā citam komandas biedram. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 132)

Darbu veikšana, kas saistās ar dzīvnieku vai augu kopšanu, veido bērniem gādīguma sajūtas un attīsta humānas jūtas. Tomēr ir jāatzīmē, lai humānās jūtas rastos, bērniem ir jābūt zināšanām par dzīvo organismu dzīves apstākļiem, piemēram, augu nepieciešamības pēc ūdens, vai dzīvnieku nepieciešamības pēc barības, kā arī ir jābūt pietiekamam iemaņu apguves līmenim, lai, piemēram, aplaistītu augu, vai iebērtu barību trauciņā. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 132)

Līdz ar bērna personības attīstību darba procesā, notiek arī bērna darba kultūras veidošanās process.

Pirmsskolas vecuma bērniem darba kultūra tiek attīstīta un veicināta ne tikai ģimenē, bet arī ar pedagoģiskā procesa starpniecību. Pirmsskolas pedagoga lomai bērna attīstībā ir ļoti liela nozīme. Pirmsskolas pedagogs var palīdzēt bērnam pedagoģiskajā procesā, rosinot viņam izziņas interesi, integrējot bērna zināšanas un prasmes, veicinot bērnu iniciatīvu un uzdodot uzvedinošus jautājumus. Pedagoģiskajā mācību procesā bērns sastopas ar skolotāja mācītu un virzītu konkrētu darba kultūru, tomēr tas nenozīmē, ka bērni šo darba kultūru uzreiz pieņem un sāk piekopt. Bērnu individuālisms liek katram bērnam pieņemt uzdoto mācību uzdevumu savādāk, katrs bērns iesaistās un sadarbojās atšķirīgi, tāpat arī gūtie panākumi katram ir savādāki – vienam bērnam uzdevuma izpilde padodas veiklāk, citam grūtāk. (Lanka, 2011)

Pirmsskolas pedagogs, kontrolēdams bērna darbu, māca viņam, iesākto lietu padarīt līdz galam un šeit jau tieši izpaužas darba kultūras aspekts. Pedagoģiskajā procesā vajadzētu ņemt vērā arī pedagoga kā indivīda lomu uz darba kultūras radīšanu un veicināšanu. Pastāv draudi, ka dažkārt skolotājs dominē, slēpjot bērnu iniciatīvu, neveicinot domāšanu, tādejādi nesekmējot ne pašu pedagoģisko procesu, ne darba kultūras veidošanu savā vidē. (Lanka, 2011)

Bērnu personības šķautnes veidojas jebkurā darba procesā, jo darbībā ne tikai veidojas un attīstās bērna darba iemaņas, prasmes un spējas, bet arī veidojas emocionālie pārdzīvojumi, tiek gūta pieredze, pilnveidojas saskarsmes iemaņas, kas ietekmē bērna turpmāko attīstību un viņa

personības iezīmes. Darba kultūra bērniem veidojas darba procesā, kuru atbalsta un koriģē dzīves situācijas, apkārtējie cilvēki – pieaugušie, vienaudži un citas personas.

1.3. Darba kultūras audzināšana ģimenē

Nenoliedzami bērna darba kultūras attīstība rodas darba procesā mijiedarbībā ar apkārtējo vidi - ģimeni, bērnudārzu, skolu u.c. vidēm.

Darba kultūra rodas tieši audzināšanas procesā, jo cilvēks jebkuru kultūru apgūst caur audzināšanu. Kā norādījis vācu filozofs Imanuels Kants – “audzināšana ir vislielākā problēma un pats grūtākais cilvēka pienākums”. (Kants, 2011) Audzināšanas procesam nav ierobežojumu un tas ir mūžīgs process, kas pastāvēs līdzās cilvēcei kā tādai. (Špona, 2004, 9)

Audzināšana ir daudzpusīga mācību un ārpusklases, skolas, ģimenes un sabiedrības darbība, kas virzīta uz attieksmes veidošanu pret sevi un citiem cilvēkiem, sabiedrību un valsti, kā arī pret dabu, kas viss kopumā veido audzināšanas saturu un formas. (Špona, 2004, 14)

Audzināšanas process ir saistīts ar bērna attīstību, un rietumu pedagoģijā un psiholoģijā dominē trīs modeļi, kas saista šos jēdzienus. Pirmais modelis attīstību skaidro kā audzināšanas rezultātu, otrais - skaidro attīstību kā audzināšanas priekšnosacījumu, taču trešais modelis attīstību uzskata par audzināšanas procesa mērķi. Empīriskie pētījumi ir pierādījuši šo visu trīs modeļu patiesību, jo cilvēka attīstības dažādās šķautnes pieprasa atšķirīgas pieejas. (Lieģeniece, 1999) Tāpēc audzināšanas process ir cieši saistīts ar bērna personības attīstību, un audzināšanās procesā var izpausties ne tikai bērna personība, bet arī bērna darba kultūra kā esošās personības attīstības šķautne.

Audzināšanas process ģimenē ir pedagoģiskās funkcijas realizācija ikdienā un ietver gan subjektīvo, gan objektīvo komponentu – tieši tāpēc katrā ģimenē izveidojas individuāla, empīriski pamatota audzināšanas paradigma. Tieši vecāku kompetence audzināšanā nosaka audzināšanas procesa raksturu ģimenē. Pēc būtības, audzināšanas process ģimenē ir subjektīvs process, bet to nosaka objektīvi apstākļi, nosacījumi. Šie objektīvie komponenti veido audzināšanas lauku, kas ir nosacīti norobežota audzinošā vide, kurā subjektu sadarbības rezultātā tiek nodrošinātas līdzsvarotas iespējas vajadzību apmierināšanai, vērtību pilnveidei un personīgā nozīmīguma dinamikai. Mērķtiecīgi un bērna vecumposmam atbilstīgi darbojoties pieaugušajam cilvēkam, audzināšanas laukā dabiski notiek bērna attīstība un darbība. Šeit bērns atrod sev nozīmīgu darbību, kas atbilst viņa interesēm, un tā rezultātā tiek apmierinātas visu ģimenes locekļu vajadzības un attīstās attieksmes. (Medne, 2009)

Mācības un audzināšana nav šķiramas lietas, bet tas tomēr nav viens un tas pats process. Jebkura bērna audzināšana, izglītība un mācīšana virzīta uz to, lai sekmētu bērna harmoniskas

un vispusīgi attīstītas personības veidošanos, kam raksturīga progresīva vērtību orientācija, brīva apziņa, patstāvība un atbildība. (Špona, 2004)

Kā jau tika pieminēts darba 1.1. apakšnodaļā, cilvēka tapšana par personību, kurš apzinās savu "ES" un kuram ir pašcieņas un pašvērtības attieksme pret sevi un citiem cilvēkiem, ir cieši saistīta ar cilvēka kultūras audzināšanu.

Kultūra ir skaistā, daiļā, labā, cilvēcīgā kopšana un sakārtošana caur audzināšanas procesu. Tikai progresīvi audzināts cilvēks spēj izkopt, sakārtot un radīt kultūras vērtības. Pēc būtības viena no audzināšanas galvenajām funkcijām ir ievirzīt cilvēku kultūras vērtībās. Audzināšanas viena no nozīmīgākajām funkcijām vienmēr bijusi – audzināt kulturālu cilvēku, kurš apguvis kultūras pieredzi un var to saglabāt, attīstīt un nodot nākamajām paaudzēm. Pats audzināšanas process jau izstrādā līdzekļus un nosacījumus kultūras pielietošanai praksē. (Špona, 2004)

Pieaugušais cilvēks vienmēr ir paraugs bērnam, no kura bērns mācās un gūst pieredzi, neatkarīgi no tā kurā vietā atrodas viņš vai pieaugušais – uz ielas, veikalā, teātrī, mašīnā utml. Mūsdienās ir mainījusies cilvēku uztvere un arī savstarpējās bērnu - vecāku attiecības. Mainoties pasaulei un kļūstot atvērtākai, demokrātiskākai, bērnu un vecāku savstarpējās attiecības ir kļuvušas par līdztiesīgu sadarbības partneru pozīciju. (Špona, 2004)

Jau pirmatnējie cilvēki savus bērnus audzināja darba procesā – mātes ar meitām rūpējās par ēdienu, mītni, apģērbu, savukārt tēvi kopā ar dēliem medīja un zvejoja. Audzināšana kā pieredzes nodošana radās darba procesā un izrietēja no nepieciešamības izdzīvot. Sabiedrības attīstības gaitā audzināšana atdalījās no darba procesa, tomēr audzināšanas pienākumus parasti veica labākie un prasmīgākie cilvēki darba dzīvē. (Špona, 2004)

Kā norādījis Ļ. Vigotskis (Виготский, 1983), bērni mācās no apkārtējiem cilvēkiem, kas ir visu viņu jēdzienu, ideju, faktu, prasmju un arī attieksmju avots. Bērnu stimulus nosaka un par tiem gādā tieši sociālā un apkārtējā bērna kultūrvidē. Pirmsskolas vecuma bērniem šo kultūrvidi pamatā veido tieši ģimene.

Ģimene no vienas puses sociāla institūcija, kuras klātbūtne ir universāla jebkurā sabiedrībā, tomēr katras sabiedrības parametri – ekonomiskā organizācija, demogrāfiskā struktūra, reliģiskie uzskati u.c. piešķir tai atšķirīgu raksturu. No otras puses ģimēni var uztvert kā grupu, kura attīstās un funkcionē, balstoties uz saviem likumiem. Ģimene ir viena no sabiedrības pamatinstitūcijām, un tiek uzskatīts, ka ģimenes loceklis šo sociālo grupu nekad nepametīs. (Stašāne, 2010, 1-3)

Jebkura ģimene sevī iekļauj dažādus komponentus, kuri ir saistīti ar fizioloģiskiem procesiem, psiholoģisko savstarpējo attiecību dinamiku, kultūras normām un vērtībām, ekonomisko tirgus un rūpniecības apstākļiem, demogrāfiskajām pārmaiņām, veselības aprūpi

un citiem elementiem. Ģimenēm ir arī noteiktas savas funkcijas, kuras tās veic. Viena no šīm funkcijām ir socializācijas funkcija, kas veido bērna pirmo sabiedrību un līdz ar to arī ikdienas uzvedības paraugus, normas standartus, iekļaujot bērna uzvedības kultūru ikdienas darbībās. Vēl viena būtiska ģimenes funkcija ir audzināšanas funkcija, kuras plašākā būtība ir cilvēces kultūras nepārtrauktības nodošana, sadarbojoties vairākām paaudzēm. Konstruktīva un produktīva ģimenes audzināšana ir spēcīgs pamats bērnu un citu ģimenes locekļu iekšējās pasaules veselumam, pozitīva pašvērtējuma nodrošināšanai, pilnvērtības apziņai. (Stašāne, 2010,4-5) Ar šīs funkcijas palīdzību ģimene audzina bērnam savu darba kultūru, kas atbilst ģimenes standartiem un normām.

Ģimene ir starpnieks starp bērnu un sabiedrību, līdz ar to audzināšana ģimenē ir sociālās pieredzes nodošana. (Medne, 2009, 135)

Jāatceras, ka darba kultūras formāla pārzināšana ir tikai viena puse bērna attīstībā. Šīm zināšanām ir jābūt nostiprinātām arī sabiedriskās uzvedības praksē, un jābūt pielietotām ikdienas procesā, lai nerastos situācija, kurā bērns, lai gan ir labi audzināts - zinošs, tomēr nespēj praksē piekopt nekādu darba kultūru. Ir svarīgi apgūtās zināšanas pielietot ikdienā, tādejādi bērni var vingrināties un izkopt savu darba kultūru.

Darba kultūru nosaka arī bērna attieksme pret pašu darbu. Tieši tāpēc darba kultūras ieaudzinašanas procesā svarīga ir arī bērnu attieksmes veidošana pret pašu darba procesu. Bērnu attieksme pret dzīvi veidojas jau ģimenē, un bērni jau no agras bērnības tiek radināti ikdienā pie noteikta dienas režīma – noteiktas kārtības. Noteiktas kārtības ieviešana un uzturēšana tieši sasauca ar darba kultūru ikdienā. Ja bērniem tiek mācīts, ka pēc rotaļāšanās ir jāsaliek rotaļlietas atpakaļ mantu kastē vai plauktos, tā jau ir darba kultūras audzināšana. Darba kultūras audzināšana ģimenē var izpausties ne tikai ikdienas kārtības ieviešanā, bet arī ēšanas procesā, rokdarbos, dažādu uzdevumu izpildē, pastaigās pa ielu, vecmāmiņas apciemošanas reizēs un citās situācijās.

Nenoliedzami darba kultūru kaut kādā mērā ietekmē arī apkārtējā darba vide un darba vieta.

Ar darba vidi (cilvēka dzīves un darbības vidi) ir jāsaprot ne tikai fizisko telpu, kurā cilvēks strādā, bet arī kultūras telpu. Savukārt darba vieta ir darba pienākumu veikšanai atbilstoši aprīkota un sakārtota vieta un vide. Vide ir fiziskā, sociālā, garīgā un informatīvā apkārtnē, kur šie specifiskie vides aspekti atrodas nepārtrauktā savstarpējā mijiedarbībā. Šajās attiecībās fiziskā vide ir dabas vai cilvēka veidota vide, ko raksturo fizikālie apstākļi un telpiski priekšmetiskais lietu kopums, savukārt sociālā vide ir indivīda dzīves sabiedriskā apkārtnē, attiecības starp cilvēkiem, viņu veidotajām materiālajām un garīgajām vērtībām, bet informatīvā vide - resursu un procesu kopums, kas demonstrē katras konkrētas sabiedrības vai

indivīda uzkrātās un lietotās zināšanas. Starp cilvēku un vidi pastāv dubultsaikne – cilvēki rada dzīves un darba apstākļus vienlaikus tajos eksistējot. (Rubene, 2011)

Sakārtota un organizēta bērna darba vieta veicina darba kultūras plietošanu un nostiprināšanu ikdienā. Ja bērns zina, ka starpspēlēšanās brīžos spēļu bumbai ir jāatrodas vienā noteiktā vietā, ar pieaugušo atgādinājumu vai bez tā, bērns sakārtos savu darba vietu. Darba kultūras veidošanas procesā telpai būtu jābūt sagatavotai un atbilstīgi iekārtotai (piem., lai ir plaukti, kastes, kur salikt noteiktas lietas, mantas).

Ģimene viennozīmīgi ieņem ļoti svarīgu lomu bērna darba kultūras ieaudzinašanā, jo tā ir pirmā bērna saskarsmes vide ar cilvēkiem, no kuras bērns mācās un gūst priekšstatus par dzīvi kopumā. Bērna darba kultūras ieaudzinašanas procesam ir jānorit dabiski, bez īpašām audzināšanas, mācīšanas metodēm, jo darba kultūra ir neatņemam dzīves sastāvdaļa, kura izpaužas ļoti dažādos veidos. Pareizi organizēta un sakārtota ikdienas dzīve pati jau veicina zināmas darba kultūras ievērošanu, līdz ar to jebkurai bērna sabiedrībai – ģimenei, pirmsskolas izglītības iestādei u.c. – ir jāvadās pēc vispārpieņemtajiem uzvedības standartiem, sniedzot informāciju bērniem par labu, vēlamu darba kultūru un darba izpildi.

2. BĒRNU DARBA KULTŪRAS PILNVEIDOŠANAS METODISKAIS RAKSTUROJUMS 6-7 GADUS VECIEM BĒRNIEM

2.1. Pedagoģiski psiholoģiskais raksturojums 6-7 gadus veciem bērniem

Bērnība jebkura cilvēka dzīvē ir īpašs laika posms, un lielākā daļa psihologu atzīst, ka bērna pamata personība veidojas līdz 5-6 gadu vecumam. Tiek pieņemts, ka 6-7 gadus veciem bērniem jau ir izveidojusies sava pamata personība ar savu raksturojumu. (Špona, 2004, 25)

Jebkuram cilvēkam katrā dzīves vecumposmā ir raksturīgas savas konkrētās īpatnības. Pamatā tās ir iedzimtas, ieaudzinātas un/vai izveidojušās no apkārt esošajiem sociālajiem apstākļiem, kuros cilvēks uzturas. Šīs iezīmes katru cilvēku vecumposmu padara īpašu un nozīmīgu, atšķirot to no citiem vecumposmiem.

Pirmsskolas vecumposmā bērni gatavojas lielām pārmaiņām, kas notiks, uzsākot skolas gaitas. Šajā vecumā bērniem mainās pasaules uztvere un par galveno autoritāti kļūst tieši pirmsskolas pedagogs.

Mainoties bērna apkārtējai videi, mainās arī bērna psiholoģiskais un emocionālais raksturojums. Bērnam ir jāapgūst veids kā tikt galā vienam, bez vecākiem, un uzsākot skolas gaitas būs jāsadzīvo arī ar daudziem jauniem bērniem. Bērna ikdienas ritms, uzsākot skolas gaitas, tiek pilnībā izmainīts, un tādejādi jau pirmsskolas vecumposmā bērns ir jāradina un jāmāca pie cita dienas režīma, kas ir pielīdzināts skolai – ar mācību stundām un mācību priekšmetiem, konkrētu uzdevumu pildīšanu un ar apziņu, ka skolotājs no bērna sagaida uzdevumu izpildi. Bērni var izjust arī spiedienu no vecāku puses par labu mācību rezultātu sasniegšanu, un viņi cenšas attaisnot vecāku cerības. Šī pirmā skolas pieredze var atstāt nozīmīgas sekas uz turpmākajām bērna skolas gaitām. (Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, 2008 (a))

Pirmsskolas vecumposma bērnu attīstībā notiek aktīva bērna mācīšanās no apkārtējās vides – gan no ģimenē esošajiem paradumiem, paraugiem, gan apkārtējā vidē esošajiem cilvēkiem. Bērniem ir raksturīga atkārtošana, kurā tas dara tā, kā dara citi cilvēki. Šajā vecumā norit cilvēcisko attiecību tālākā apgūšana, kas norit bērnam spēlējot lomu un sižeta rotaļas, komunicējot ar pieaugušajiem un vienaudžiem. (Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, 2008 (b))

Bērna psihiskā attīstība šajā vecumā ir atkarīga no pārējo attīstības periodu rezultātiem un jebkuram cilvēkam darbībā ar bērniem ir jāņem vērā, ka bērniem vecums no 5-7 gadiem ir personības attīstības nozīmīgākais laiks bērna attīstībā. Pirmsskolas vecumā bērns, tiecoties

realizēt savu iekšējo “ES”, komunicējot ar citiem cilvēkiem, bieži izmanto manipulācijas. (Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, 2008 (b))

Sākumskolas vecumposma pašā sākumā bērni prot saskaņot kustības un darboties atbilstoši apstākļiem. Bērniem šajā vecumā pieaug prasme novērtēt attālumu, priekšmetu kustību un citu bērnu pārvietošanās virzienu un arī ātrumu. Bērnu motorās iemaņas pilnveido aktīvas spēles. Šajā vecumā bērniem parādās individuālās īpašības un arī dzimumam raksturīgākās atšķirības. (Jansone, Bula-Biteniece, Kalniņa, Tripāne, 2011)

Zēni 6 gadu vecumā sāk apzināties savu piederību vīriešu dzimtai, un bieži pieliek lielas pūles, lai līdzinātos tēviem gan uzvedībā, gan interesēs un ārējā izskatā. Meitenes rīkojas līdzīgi savās attiecībās ar mātēm, un paralēli savas seksuālās identitātes apzināšanās procesam, pirmo reizi sāk izjust simpātijas pret pretējā dzimuma cilvēkiem (dēls - māte, meita-tēvs) un nepatiku pret tā paša dzimuma vecākiem (dēls-tēvs, meita-māte). Iepriekšējos vecumposmos zēna mīlestību pret māti noteica tieši nepieciešamība pēc tās, taču šajā vecumā tā iegūst izteikti romantisku raksturu un atgādina jūtas. Z. Freids šīs jūtas ir nosaucis par “Edipa kompleksu” zēniem un “Elektras kompleksu” meitenēm. Šādas spēcīgas romantiskas pieķeršanās nodrošina bērniem veselīgu attieksmi pret pretējo dzimumu un sniedz daudz bērna garīgajā attīstībā. (Freids, 2014)

Sešgadīga bērna nervu sistēma un smadzeņu funkcijas ir tā pilnveidojušās, ka nervu procesi kļūst vairāk līdzsvaroti. Sešus gadus veci bērni ir sasnieguši tādu fiziskā un garīgā brieduma stadiju, kas nodrošina iespēju sistemātiski mācīties. (Lieģeniece, 1999, 63)

Tomēr piecus līdz sešus gadus vecu bērnu psiholoģija atšķiras no septiņgadīga bērna. Šis apstāklis ir jāzina pirmsskolas pedagogiem, lai noteiktu savu pedagoģisko pozīciju un no tās izrietošās audzināšanas, mācīšanās un saskarsmes formas un metodes. (Lieģeniece, 1999, 64)

Šajā vecumā bērnam ir intelektuālās attīstības, sociālās gatavošanas un emocionālās nobriešanas sensitīvais periods. Bez atbilstošas šim vecumam piemērotas intelektuālās un garīgās barības un bez mērķtiecīgām pieaugušo rūpēm netiks apmierinātas bērna izzīņas, saskarsmes, augšanas, stimulācijas u.c. vajadzības un nenotiks viņu spēju un iespēju attīstība. (Lieģeniece, 1999, 64)

Sistemātiski organizēta mācīšana un audzināšana ir galvenā bērnu mērķtiecības forma un nosacījums. 6 gadu vecumā var un vajag pilnveidot runu un uz dabiskās ziņkāres pamata attīstīt izzīņas intereses, tieksmi pēc zināšanām, kā arī iemācīt elementārus mācību darbības paņēmienus. Bērna psihi attīstības īpatnības nosaka kopējas bērna attīstības iespējas. Psihi attīstība notiek vadošās darbības ietvaros un tā sekmē bērna attīstību kopveselumā. (Lieģeniece, 1999, 64) Kā jau darba pirmajā nodaļā tika noskaidrots, pirmsskolas vecumposma vecāko bērnu vadošā darbība ir tieši sižetiskās rotaļas, un tieši rotaļas attīstības rezultātā notiek pārmaiņas

bērna psihisko procesu (izziņas, jūtu, gribas) attīstībā, sagatavojot viņu pārejai jaunā attīstības pakāpē.

6-7 gadu vecu bērnu psihes attīstība ir jāaplūko ontoneģēzē, t.i., ievērojot iepriekšējā, pašreizējā un nākošā vecumposma īpatnības to savstarpējā saistībā. (Lieģeniece, 1999, 64)

Bērna iepriekšējā perioda jaunveidojumi (vajadzība pēc emocionālā kontakta, runa, uzskatāmi tēlainā domāšana) turpina darboties un attīstīties tieši vadošajās darbībās, kas ir saglabājušās no iepriekšējiem periodiem, piem., priekšmetiskajā manipulācijā, tiešajā intīmajā saskarsmē. Šīs vadošās darbības ir virzītas uz attiecību izzināšanas starp cilvēkiem un lietu, priekšmetu izzināšanu, attīstot gan motīvu, gan vajadzības, kā arī izziņas procesus. (Lieģeniece, 1999, 64)

Bērna psiholoģiskais stāvoklis ir saistīts arī ar fizisko un intelektuālo attīstību. Bērniem pirmsskolas vecumposmā 6-7 gadu vecumā pēc šveiciešu psihologa Žana Piažē (Piažē, 2002) intelektuālās attīstības sadalījuma atrodas pārmaiņu procesā, kur pirmsoperāciju stadiju nomaina konkrēto operāciju stadija. Bērni no simboliskās domāšanas attīstības, kas ļauj bērniem iztēloties objektus un parādības ar domu tēlu palīdzību, un spējas vienkārši grupēt priekšmetus pēc noteiktām pazīmēm noteiktās grupās pirmsoperāciju stadijā mainās uz dažādu loģisku operāciju veikšanu un domās spēj izsekot problēmām neatkarīgi no to uztveramības dimensijām konkrēto operāciju stadijā. Tomēr šajā vecumā bērns vēl nespēj saprast kādi principi ir iesaistīti problēmas risinājumā, un viņiem ir grūtības ar augstas pakāpes abstraktu domāšanu. (Piažē, 2002) Septiņus gadus vecs bērns izmanto noteiktus loģiskās domāšanas elementus un spēj jau klasificēt, konceptuāli sakārtot lietas pēc to saistībām un var veikt operācijas ar skaitļiem. (Lieģeniece, 1999, 33) Pāreja uz konkrēto operāciju stadiju veidojas sarežģītos asimilācijas (ārējās informācijas pielāgošanās atbilstošām iekšējām kognitīvām shēmām) un akomodācijas (iekšējo kognitīvo shēmu piemērošanās ārējai sarežģītai informācijai) process.

Šajā vecumā bērniem valoda ieņem arvien nozīmīgāku lomu ikdienas komunikācijā. (Špona, 2004) Ž. Piažē valodai šajā vecumposmā izdala divas funkcijas – sociālo un egocentrisko funkciju. Egocentriskā runa atspoguļo to, ka bērnam nerūp klausītājs, bērnu neinteresē, kam viņš runā un vai viņu klausās. Socializētā runa savukārt norāda, ka bērns vēlas uzturēt saskarsmi ar klausītāju un savu runu adresē klausītājam, ievēro klausītāja viedokli un arī mēģina ietekmēt klausītāju vai apmainīties ar viņa domām. Šajā verbālajā uzvedībā Ž. Piažē šīs divas funkcijas iedala vēl vairākās kategorijās. (Piažē, 2002)

Egocentriskā runa ietver sevī atkārtojuma kategoriju, monologu un kolektīvo monologu. Atkārtojuma kategorijā bērns atkārtos skaņas un vārdus vienīgi runāšanas prieka dēļ, savukārt

monologā bērns sarunājas ar sevi it kā skaļi domājot. Kolektīvajā monologā bērna runa tiek orientēta uz citu personu bez vēlēšanās saņemt pretī atbildi. (Piažē, 2002; Lieģeniece, 1999)

Savukārt socializētā runa aptver šādus elementus:

- Atbildes, kur bērns reaģē uz uzdotajiem jautājumiem un komandām;
- Jautājumus (kurus uzdod bērns un uz kuriem gaida atbildes saņemšanu)
- Komandas, prasības un draudus
- Kritiku, kurā bērns izsaka piezīmes par citu uzvedību, rīcību
- Adaptēto informāciju, kur starp bērnu un pārējiem indivīdiem notiek domu

apmaiņa. (Lieģeniece, 1999, 33)

Visās šajās socializētās runas izpausmēs notiek savstarpēja mijiedarbība starp bērnu un otru personu. Bērni šajā vecumā pielieto abus runas veidus – gan egocentrisko runu, gan socializēto. Savos atklājumos Ž. Piažē ir konstatējis, ka sešarpus gadus vecam bērnam 44-47% no visas viņa runas ir egocentriska. Egocentriskās runas lietošana ir arī nedaudz atkarīga no bērna specifiskās situācijas. Tomēr pēc šī zinātnieka domām, līdz bērna attīstība sasnies nākošo stadiju – konkrēto domāšanas operāciju, kas raksturīga bērniem no 7-12 gadu vecumam – bērns nerunā no klausītāja pozīcijām vai viedokļa, bet gan no savām. (Piažē, 2002) Mūsdienās, gan ir atklāts, ka bērna runai galvenokārt ir sociāla loma un bērns var runāt par sevi pašu vai savām idejām aptuveni 30 - 40% no visa laika. Šī situācija atspoguļo bērna vēlmi izteikt savas domas citiem, lai parādītu un pārbaudītu savas idejas un valodu, un lai redzētu, kā idejas var izteikt valodas formā. (Lieģeniece, 1999, 33)

Bērniem no 6 gadu vecuma sākas aktīva pasaules izzināšana, kas ilgst līdz pat vienpadsmit gadu vecumam. Šīs pasaules izzināšana sniedz bērnam arī zināšanu un prasmju apguvi, un nodrošina pašapliecināšanās procesu. Ja bērna iespējas izpausties šajā vecumā ir ierobežotas, tad var attīstīties mazvērtības izjūta, tāpēc ir svarīgi bērnus šajā vecumā iesaistīt dažādās aktivitātēs. Bērnam pašam darbojoties attīstās ne tikai viņa prasmes, bet rodas arī bērna pašnovērtējums, pārliecība par sevi un arī pašcieņa. (Puškarevs, Golubeva, 1999, 117)

Bērni šajā vecumā ir neaprēķināmi un spontāni, jo viņiem nav vēl attīstīta paškontrolē. Šiem faktoriem mijiedarbojoties ar 6-7 gadus veca bērna paaugstināto aktivitāti un izteikto nemierīgumu, bērni var iedzīvoties arī fiziskās traumās. Lai gan bērniem ir ieteicams daudz kustēties, lai attīstītu savas fiziskās dotības, bērni neprot vēl kontrolēt sevi. (Puškarevs, Golubeva., 1999, 117)

Normālā attīstībā bērnam 7 gadu vecumā ir asa un svaiga uztvere. Šie bērni ir zinātkāri un apveltīti ar spilgtu iztēli. (Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, 2008 (b))

Bērna darbībai sekmīgus rezultātus šajā periodā var sagaidīt tikai tad, ja tiek realizēti vairāki galvenie principi:

- bērns tiek pieradināts atrasties pakāpeniski jaunā vidē (bez vecāku klātbūtnes)
- atrašanās ārpusģimenes vidē bērnam ir saistīta ar pozitīviem emocionāliem pārdzīvojumiem un nav jāizjūt pārmērīgas negatīvas emocijas (distress, kas izpaužas sāpēs, bēdās, ciešanās, briesmās). (Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, 2008 (b))

Bērna temperaments arī ietekmē bērna pasaules uztveri. Katram bērnam ir savs temperaments un tas raksturo katra bērna individuālās psiholoģiskās īpatnības. Temperaments nosaka bērna darbības dinamiku un ir atkarīgs no centrālās nervu sistēmas īpašībām. Ar darbības dinamiku saprot darbības tempu, ritmu un intensitāti. Cilvēki atšķiras pēc sava darbības tempa - citi bērni ir straujāki, citi gausāki. Temperamenta tips dzīves laikā nemainās, mainās tikai tā izpausmes veidi. Tā kā bērns neprot vēl kontrolēt savu uzvedību, tad bērnībā bērniem temperamenta izpausmes ir visspilgtākās. Bērni ir emocionālāki, vieglāk satraucami un kustīgāki. Tā kā bērna raksturs veidojas uz temperamenta bāzes, ļoti svarīgu lomu ieņem vide, kurā bērns attīstās. (Vindere, 2-8 (a))

Bērnā pirmsskolas vecumposmā svarīgākās darbības ir spēlēšanās, zīmēšana, pasakas, darba elementi un mācības.

Bērniem mācību uzdevumu izpilde lielākoties ir apgrūtināta, it īpaši, ja uzdevums ir vienveidīgs un prasa ilglaicīgu bērna uzmanību. Bērnu atmiņa un uzmanība ir nepatvaļīga un nekoncentrēta šajā vecumā. Pirmsskolas pedagoga uzdevums veiksmīga mācību procesa nodrošināšanā ir prast pamanīt esošo situāciju un spēt mainīt mācību metodes un paņēmienus, kas tiek pielietoti darbā ar bērnu. Mācību process ar rotaļu elementiem ir vispiemērotākais šāda vecuma bērniem, jo viņiem ir plaša iztēle ar noslieci uz fantāziju. (Zelmanis, 1991)

Lielākajai daļai bērnu šajā vecumā sagādā grūtības savas uzvedības regulēšana un noteikšana, it īpaši, ja bērnam nav attīstītas prasmes un iemaņas no iepriekšējiem dzīves posmiem. Bērni šajā vecumposmā no 6-7 gadiem, nav apveltīti ar pietiekoši daudz gribasspēka, lai spētu koncentrēties un pastāvīgi noturēt uzmanību darba procesā pildot kādu mācību stundā uzdoto uzdevumu vai sekojot līdz pirmsskolas pedagoga stāstītajam. Līdz ar to uzdevumu izpildē ir jāpievērš uzmanība arī nepieciešamajam koncentrēšanās laikam, jo ilgstoša koncentrēšanās bērniem rada sasprindzinājumu, neatkarīgi no tā, kādā vidē bērns atrodas - mājās vai bērnudārzā. Neatkarīgi no vides vai situācijas bērni saskaras ar jauniem pienākumiem, kuru izpilde pieprasa koncentrēšanās spējas un pūles. Koncentrēšanās rezultātā radušais sasprindzinājums bērniem izraisa nogurumu, kā rezultātā bērniem sevis fiziska kontrolēšana sagādā grūtības. Tomēr, neskatoties uz šīm problēmām, septiņus gadus vecam bērnam ir augstāka mācīšanās motivācija, salīdzinot ar nedaudz vecākiem bērniem. (Svence, 1999, 106-107)

Bērnā šajā vecumā dominē vēl joprojām intuitīvā domāšana. 6-7 gadu vecumu bērniem var dēvēt arī par mācību stadiju, kurā bērna domāšana kļūst vairāk objektīvāka, formu daudzveidība palielinās ne tikai izziņā, bet arī aktivitātē un darbībā. Bērna neatkarība turpina palielināties un pieaugt. (Špona, 2004)

Sešu – septiņu gadu vecā bērna straujā patstāvība var izraisīt konfliktus ar pieaugušajiem. Pieaugušie, it īpaši vecāki, var nerespektēt bērna vēlēšanos atsvabināties no aizbildniecības un apslāpēt bērna aktivitātes izpausmes, kas viņiem liekas lieka, nevajadzīga. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 120)

Bērni 5-6 gadu vecumā jau ir sasnieguši zināmu psiholoģiskā brieduma stadiju, bet tā ir vēl joprojām ļoti viegli ietekmējama un maināma. Bērnu iegūtās prasmes un iemaņas ļauj bērniem patstāvīgi turpināt attīstīties darbībā, bet pirmsskolas pedagogu (vai pieaugušā) pārraudzība ir ļoti nozīmīga, lai pilnveidotu bērnu personību un darba kultūru.

2.2. Darba kultūras pilnveidošanas metodes un paņēmieni 6-7 gadus veciem bērniem

Pēc Ērika Ēriksona emocionālās attīstības iedalījuma, bērni 6-7 gadu vecumā atrodas ceturtajā attīstības stadijā, kur bērniem parādās interese par lietu uzbūvi, kā apgūt un pielāgot tās, kā mācīties un veikt darbu. (Erikson, 1963) Tieši tāpēc šajā vecumposmā darba kultūra ir ļoti svarīga, jo bērni mācās mācīties un paveikt konkrētus darbus.

Ja vecāki sniedz bērniem atbalstu šajā laika posmā un atbalsta bērna interesi par tehnisko jaunradi un praktisko spēju attīstību, dod iespēju meistarot, veidot un attīstīt prasmes, intelektu un fizisko veiklību, bērns sāk sevi identificēt ar noteiktu profesiju pārstāvjiem, kas stiprina iekšējo "ES". Bērnā attīstās kompetences izjūta, kas veicina arī darba produktivitāti. (Špona, 2004, 32)

Sešus līdz septiņus gadus vecu bērnu iespējas iesaistīt darbā ir daudz plašākas nekā jaunākajiem pirmsskolas vecumposmiem. Šajā vecumā bērniem ir lielāka pieredze un ir attīstītas arī tādas īpašības kā darba iemaņu noturība, centība, vēlēšanās strādāt, prasme kopīgi veikt kādu uzdevumu darba grupā. Tas savukārt dod bērniem iespēju veidot koncentrēšanās spējas (prasmi strādāt pietiekami ātrā tempā, nenovēršoties no darba), organizētību (ievērot secību, izvēlēties visekonomiskākos paņēmienus, veikt darbu noteiktā laikā), prasmi nepieciešamības gadījumā iekļauties darbā pēc pašas iniciatīvas, negaidot atgādinājumu un neizvairoties no sarežģītāka vai mazāk interesanta darba. Sevišķi svarīgi sešgadīgam bērnam ir iemācīt pašam vērtēt un kontrolēt sevi, būt precīzam darbā un atbildīgam par uzticēto, kā arī prast pabeigt iesākto darbu, pat ja tas nav patīkams. Tas viss kopā veicina bērna gribas īpašību

veidošanos, kas vēlāk būs ļoti noderīgi skolēna vecumā. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 190) Šīs īpašības ir arī nozīmīgas bērna darba kultūrai ikdienā.

Sešus un septiņus gadus veci bērni jau var patstāvīgi apģērbties, nomazgāties, uzklāt gultasvietu un izdarīt tamlīdzīgus darbus. Taču viņi visbiežāk ir ārkārtīgi neorganizēti, pārāk trokšņaini, lieki zaudē laiku, atraujas no darba un tajā pašā laikā nevīžīgi ģērbjas, staigā un pavirši mazgājas u.tml. Tieši tāpēc šajā vecumposmā ir jāstrādā pie darba kultūras pilnveidošanas un uzlabošanas.

Pirmskolas sagatavošanas grupā bērniem veidojas gatavība iesaistīties darbā. Īpašas iespējas te paveras ikdienā jebkurā bērna patstāvīgā darbībā. Piemēram, gatavojoties darbam, bērnam jānoasina zīmulis, vai jāatnes ūdens, lupatiņa vai ota, bet pēc nodarbības viss jāsakārto un jānoliek savās vietās. Tāpat pēc rotaļas ar Lego klucīšiem nepieciešams izjaukt palikušās detaļas, kārtīgi aizvērt kasti un novietot to plauktā. Šim visam procesam nepieciešama piespiešanās un akurātība, kā arī rūpība darbā. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 191)

Pirmsskolas pedagogs, uzmanot bērna darbības procesu, var pievērst tam uzmanību un var veicināt nekārtības, nevīžības vai vienaldzības attieksmes pret esošo situāciju novēršanu, tādejādi veidojot zināmu darba kultūru bērniem. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 191)

Kā galvenās darba kultūras pilnveidošanas metodes un paņēmienus pēc zinātniskās literatūras analīzes var uzskatīt:

- Sižetiskās lomu rotaļas;
- Nodarbības;
- Individuālu īslaicīgu un ilglaicīgu darba uzdošanu;
- Darba uzdošana grupās;
- Pareiza darba organizēšana;
- Darba būtības un jēgas izskaidrošana bērnam;
- Darba procesa parādīšana kā paraugs;
- Darba iegūto rezultātu izmantošana;
- Pirmsskolas izglītības iestādes un ģimenes sadarbība;
- Sabalansētas darba slodzes ievērošana.

Sižetisko lomu rotaļu izmantošana bērna darba kultūras pilnveidošanai

Rotaļām ir svarīga nozīme bērna dzīvē, un pēc būtības rotaļa bērnam ir līdzvērtīga pieaugušo darbam. Pirmskolas vecumā bērns rotaļā dzīvo, domā, nostiprina un paplašina savas zināšanas. Tieši sižetiskās lomu rotaļas attīsta bērniem pozitīvu attieksmi pret darbu – izpildot lomas, bērni netieši vingrinās noteiktu iemaņu apgūvē, paplašina savu interesi/zināšanas par dažādiem darba veidiem, un apzināti cenšas ievērot kādu noteiktu darba kultūru (piemēram,

attēlojot ārstu, pirms pacienta apskates tiek nomazgātas rokas, vai uzvilkti cimdi). (Latvijas PSR pedagogu biedrība, 1985,14)

Ja bērna zināšanas par konkrētu rotaļas lomu nav pietiekamas, tad šādu lomu bērni spēlē reti un nepilnīgi vai attēlojums sižetiskajā lomā ir ļoti šaurs un vienveidīgs. Lai attīstītu kādu konkrētu darba kultūru un lai paplašinātu bērnu zināšanas, pieaugušajam ir jāiepazīstina bērni ar noteikto lomu, un jāveicina sižetiskās lomā rotaļas uzsākšanu. Noteiktas darba kultūras pilnveidošanai, pieaugušajiem (vecākiem, pirmsskolas pedagogiem u.c.) būtu vispirms jāpārliecinās, ka bērniem ir pietiekami plašas zināšanas par konkrētu profesiju darbu (šoferis, celtnieks, auklīte, audzinātājs utt). Pieaugušie var pārrunāt konkrētā darba specifiku, mērķi un ikdienas raksturojošos elementus, tādējādi sniedzot bērniem nepieciešamo informāciju sižetisko lomā rotaļu spēlēšanai. Tā kā rotaļas sižets nosaka lomu un to darbību saturu, rotaļlietu un priekšmetu izmantojumu dažādās situācijās, pievēršot uzmanību vienas tematikas dažādiem rotaļu variantiem (pieaugušajiem to kultivējot), veidojas jaunas bērnu iemaņas, darba plānošanas un pienākumu dalīšanas, kas attīsta gan bērna interesi par darbu, gan liek pamatus darba kultūrai. (Latvijas PSR pedagogu biedrība, 1985,16)

Nodarbību ietekme uz darba kultūru

Starp pirmsskolas izglītības iestāžu nodarbībām un darbu pastāv savstarpēja saikne. Bieži vien nodarbību veidā notiek dažādu darbu izpilde bērnu dārzos – piemēram, grupas telpas sakārtošana, galda klāšana, rokdarbu sagatavošana/novākšana. Dažādu darba procesu organizēšana nodarbību laikā darbam izvirza zināmus ierobežojumus, kas raksturīgi nodarbībām – stingru reglamentu, prasību precīzi izpildīt pirmsskolas pedagoga norādījumus, obligātu izzīņas rakstura saturu, cenšanos bērniem visu parādīt un paskaidrot. Tomēr, neskatoties uz to, bērnu apmācīšana nodarbībās un darbs būtiski atšķiras. Nodarbībās bērnu darbību virza pirmsskolas pedagogs saskaņā ar programmā paredzēto nodarbību saturu, kas var iekļaut darba procesu, tomēr bērni savās apziņās nevis veic darbu, bet gan piedalās nodarbībā, tādējādi nerodas tādas izjūtas kā pildot apzinātu darbu. Šajā procesā netiek pārvarētas grūtības, lai sasniegtu apzināti izvirzīto mērķi (jo nodarbībās mērķi izvirza pirmsskolas pedagogs nevis pats bērns). (Bure, Nečajeva, 1980, 25-26) Mūsdienās pastāv iespēja nodarbības organizēt un vadīt tā, lai bērniem darba process jau nebūtu iepriekš sīki izplānots, saorganizēts, tādējādi ļaujot bērniem pašiem iesaistīties, izvirzīt priekšlikumus un plānot darba izpildi pēc paša bērna ieskatiem.

Neatkarīgi no tā, cik ļoti nodarbība tiek saistīta ar darbu, tajā vienmēr var ieviest un uzturēt noteiktu darba kultūru, parādot bērniem labus uzvedības un rīcības standartus, kas atbilst nodarbības saturam vai konkrētās organizācijas vērtību sistēmai.

Individuālu īslaicīgu un ilglaicīgu darbu uzdošana

Individuālu darbu uzdošana uzdot bērniem ne tikai atbildību par darba izpildi, bet arī par darba pienācīgu izpildi, kas atbilst konkrētiem parametriem. Šādu darbu uzdošanas rezultātā bērniem tiek uzticēts ne tikai pats darbs, bet arī zināma darba kultūras izpilde. Bērni apzinās, ka konkrētais darbs ir jāizpilda, un jāizpilda noteiktā kvalitātes līmenī, kuru veido darba procesā ievērotā darba kultūra.

Īslaicīgiem darbiem darba kultūras ievērošana notiek īslaicīgi, ilglaicīgiem – visu darba pildīšanas laikus – ilgāku laika posmu.

Darba uzdošana grupās

Arī grupu darbi var tikt izmantoti darba kultūras audzināšanas un pilnveidošanas procesā. Ņemot vērā ka darba grupā ir jāmācās sadarboties vairākām, atsevišķām personībām – bērniem, kuram ir katram savs raksturs, spējas, iemaņas un ieaudzinātā darba kultūra, mācoties sadarboties un pieņemt vienam otru, respektēt un cienīt otru cilvēki, starp bērniem notiek nepārtraukta informācijas apmaiņa. Šajā informācijas apmaiņas procesā bērni var nodot cits citam informāciju par viņam pieņemto darba kultūru. Šim procesam pirmsskolas pedagogiem būtu jāpievērš uzmanību, un jāseko līdzī kādu informāciju bērni cits citam nodot, lai grupas kopējā darbība nepārņem tā bērna pieņemtos standartus par darba kultūras kārtību, kuram tie ir viszemākie un vājākie.

Pareiza darba organizēšana

Pareizi organizēta darba izpilde veicina darba kultūras ievērošanas tradīcijas bērniem.

Gan pirmsskolas pedagogiem, gan ģimenes locekļiem ļoti rūpīgi ir jāpārdomā jebkura veicamā darba plāns, ko viņi uzdot bērnam. Tas ne tikai veicinās darba izpildi, bet nodrošinās arī audzināšanas uzdevumu realizāciju – veidos pozitīvu attieksmi pret darbu, prasmi strādāt grupās, radīs prieku par piedalīšanos kopīgā darbā. Grupu darba procesā ir ļoti svarīgi noorganizēt katra posma darbu, tajā pašā laikā saglabājot bērniem pašorganizācijas elementus, liekot patstāvīgi risināt radušos jautājumus. Pirmsskolas pedagogs, tā vietā, lai norādītu kā rīkoties, var palīdzēt bērniem saprast attiecīgā stāvokļa, nesaprašanās situācijas iemeslus un veicināt bērniem pašorganizāciju un labvēlīgas savstarpējās attiecības. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c.,1982, 195)

Darba būtības un jēgas izskaidrošana bērnam

Pieaugušajiem ir jāvelta uzmanība bērnu uzvedībai un rīcībai. Šajā vecumā vēl joprojām darba kultūra ir cieši saistīta ar bērna zināšanu līmeni, līdz ar to pieaugušajiem ir jāuztur komunikācija ar bērniem, stāstot un paskaidrojot lietu būtību. Tā, piemēram, ģērbšanās laikā, izmantojot radušos situāciju, pirmsskolas pedagogs var pastāstīt, ka kārtīgi novietots apģērbs

nenosmērējas un nesaburzās, ka katrai lietai ir noteikta vieta un, ja viss ir savās vietās, nepieciešamības gadījumā nekas nav jāmeklē, jo valda kārtība, un tajā ir patīkami atrasties.

Svarīgi ir arī veidot bērniem prasmi patstāvīgi konstatēt trūkumus ārējā izskatā (drēbēs, apavos), personiskās lietošanas priekšmetos (matu un zobu sukā, kabatlakatiņā) un negaidot uzaicinājumu, novērst to. Tādējādi pirmsskolas pedagogs radina bērnus kontrolēt sevi, būt kārtīgiem, akurātiem, iznesīgiem. (Nečajeva, Markova, Žukovska u.c.,1982, 191)

Tieši bērnu zināšanas par lietām, dzīvām būtnēm, to, kas tām ir nepieciešams nosaka bērnu darbības raksturu, kas iekļauj darba kultūru. Bērna izpratne, ka augiem ir nepieciešams ūdens, lai tie augti, vai izpratne par to, ka uz slapjas grīdas var paslīdēt un sasities, liek bērniem veikt nepieciešamos darbus savu spēju robežās kvalitatīvi – apliet augu ar ūdeni, vai uzslaucīt izlieto ūdeni no grīdas.

Darba procesa parādīšana kā paraugs

Pieaugušais labākas darba kultūras ievērošanai, var rādīt bērniem paraugu, kā tieši ir jāpaveic konkrētais darbs. Pievēršot nianses tieši darba akurātībai un precizitātei un stāstot kāpēc ir svarīgi atsevišķos darba procesa posmos ievērot kādus konkrētus noteikumus, pieaugušais māca bērniem darba kultūru. Ņemot vērā 6-7 gadus vecu bērnu patiku atdarināt pieaugušos darbā un vēlmi papildīt pieaugušā gaidas, bērni ar lielu centību un aizrautību var pievērsties darba kultūrai darba procesā. Šāda darba kultūras pilnveidošanas metode ir ļoti auglīga.

Darba iegūto rezultātu izmantošana

Darba kultūras pilnveidošanu var būtiski pielietot situācijās, kurās bērna izdarītā pamatdarba rezultātus ir nepieciešams pielietot tālāk rotaļās, sadzīvē u.c. Piemēram, ja darba pasākums ir maskas izveidošana, kuru pēc tam bērns uzvilks spēlējoties vai apmeklējot īpašus svētkus, bērnam būs lielāka motivācija masku veidot akurātāku, izturīgāku, interesantāku. Šādi liekot bērniem pašiem “izbaudīt” sava darba rezultātu, bērni sāk apzināties, ka pūļu pielietošana, akurāta darba izpilde var sniegt zināmu apmierinājumu un pat prieku.

Šādas darba metodes būtu jāpielieto visnotaļ bieži. Lai nerastos situācija, kurā bērni ar mazāk attīstītām prasmēm un spējām, nespēj sasniegt iecerēto rezultātu pieliekot pūles darba izpildīšanai, pieaugušajiem ir jāseko līdzi darba procesam un jāsniedz atbalsts, ja tāds ir nepieciešams.

Pirmsskolas izglītības iestādes un ģimenes sadarbība

Lai nostiprinātu un ieviestu vienotu izpratni bērniem par darba kultūru ikdienas darbības procesos, svarīga ir pirmsskolas izglītības iestādes un ģimenes savstarpēja sadarbība.

Tikai ar gudru pirmsskolas pedagogu prasmi un atsaucīgu vecāku atbalstu, pirmsskolas izglītības iestāde spēs sniegt bērniem dzīvē nepieciešamo – zināšanas, veidos pasaules un

kultūras uzskatus. Tā kā cilvēka attieksme pret kādu dzīves aspektu veidojas konkrētā rīcībā, tad ļoti svarīga ir pašu bērnu pieliktās pūles darbības izpildē, veidojot kopīgas tradīcijas, vispārpieņemtos darba kultūras standartus.

Pirmskolas izglītības iestāde var veidot sadarbību ar vecākiem izmantojot individuālās, grupālās (grupas vecāku sapulce, grupu konsultācija) un frontālās (vecāku kopsapulce, ģimeņu vakari, svētki, ekskursijas u.c. pasākumi) sadarbības formas. (Klauža, Kozaka, Pagraba, Smirnova, Veispale, 2009)

Sabalansētas darba slodzes ievērošana

Viena no lietām, kam pirmskolas pedagogam ir jāpievērš uzmanība, cenšoties uzlabot darba kultūru darba procesā, ir bērna darba slodzei. Pārslodze bērniem izraisa negatīvu attieksmi pret darbu, līdz ar to šajā situācijā nevar pastāvēt laba darba kultūra. Darba organizācijas procesā ir jāparedz optimālā slodze katram bērnam, ņemot vērā viņa prasmes un darba tempu. Arī pārāk straujš darba temps ļoti ātri izraisa nogurumu bērnos, savukārt bieža atrašanās no darba nedod iespēju gūt jūtamu rezultātu. Līdz ar to bērnu būtu jāradina strādāt vienmērīgi, vidējā tempā, nesteidzoties un arī neatraujoties bieži no darba. (Ņečajeva, Markova, Žukovska u.c., 1982, 196-197) Jāņem vērā, ja darbs prasa ilgstošu sēdēšanu vai vienas piespiedu pozas esamību, pirmskolas pedagogiem darba procesa rezultātu uzlabošanai, būtu jāievieš kustību pauzes, kas spētu uzlabot bērna koncentrēšanās un fiziskās spējas darba veikšanai - līdz ar to celtu bērna darba kultūras līmeni.

Visas augstākminētās darba kultūras pilnveidošanas metodes un paņēmieni ir vēlami 6-7 gadus vecu bērnu attīstībai. Kā jau darba 1. nodaļā tika noskaidrots, darba kultūra veidojas darba procesā, un lielākoties speciālas mācību metodes ārpus ikdienas dzīves ritma nav nepieciešamas, tomēr, lai nodrošinātu augstāka darba kultūras līmeņa ieaudzināšanu bērniem, var izmantot šīs aprakstītās metodes un paņēmienus. Papildus uzmanības pievēršana bērna darba izpildes kvalitātei un procesam tikai attīstīs bērnam stingru personību ar augstiem morāles un kārtības principiem.

Tomēr ir jāņem vērā, ka šajā nodaļā nosauktās metodes un paņēmieni nav vienīgie. Papildus šīm darba autores izdalītajām metodēm un paņēmieniem no zinātniskās literatūras analīzes, pastāv vēl arī savādākas, atšķirīgas darba kultūras sekmēšanas metodes bērniem 6-7 gadu vecumā. Kā piemēru, skatīt 3.2. apakšnodaļā Valsts izglītības satura centra izdalītajās darba metodes un paņēmienus.

3. DARBA KULTŪRAS PROCESS PEDAGOĢISKAJĀ PROCESĀ PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS PROGRAMMĀ

3.1. Pirmsskolas izglītības mācību satura programmas parauga raksturojums

Valsts izglītības satura centrs ir izstrādājis pirmsskolas izglītības mācību satura programmas paraugu pirmsskolas izglītības iestādēm, kas ir paredzēts mācību satura apguvei bērniem līdz 6 gadu vecumam. Šis paraugs ir izstrādāts saskaņā ar Latvijas Republikas Vispārējās izglītības likumu un Ministru kabineta noteikumiem Nr. 533 "Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām". Šie noteikumi nosaka valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijas – pirmsskolas izglītības satura mērķus, uzdevumus, pedagoģiskā procesa organizācijas principus, pirmsskolas izglītības apguves plānotos rezultātus un vērtēšanas principus. (Ministru kabinets, 2012)

Pēc Ministru kabineta noteikumiem Nr. 533, pirmsskolas izglītības satura mērķis ir veicināt bērna vispusīgu un harmonisku attīstību, ievērojot viņa attīstības likumsakarības un vajadzības, individuālajā un sabiedriskajā dzīvē nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes, tādejādi mērķtiecīgi nodrošinot bērnam iespēju sagatavoties pamatizglītības apguvei. (Ministru kabinets, 2012)

Pastāv dažādi pirmsskolas izglītības mācību satura programmas paraugi, kurus ir izstrādājis Valsts izglītības satura centrs:

- Pirmsskolas izglītības mācību satura programmas paraugs;
- Mazākumtautību pirmsskolas izglītības mācību programma (ar krievu mācību valodu);
- Mazākumtautību pirmsskolas izglītības mācību programma (ar poļu mācību valodu);
- Integrētā mācību programma sešgadīgiem bērniem mazākumtautību izglītības programmā ar krievu mācību valodu;
- Integrētā mācību programma sešgadīgiem bērniem mazākumtautību izglītības programmā ar poļu mācību valodu;
- Integrētā mācību programma sešgadīgiem bērniem. (Valsts izglītības un satura centrs, 2017)

Šajā nodaļā turpmāk sīkāk tiks aplūkots vispārējais pirmsskolas izglītības mācību satura programmas paraugs (izstrādāts 2012. gadā pēc MK noteikumu Nr.533 ieviešanas), kurš tiks arī 3.2. nodaļā sīkāk analizēts. Lai gan darba mērķa sasniegšanai piemērotāka izklausās tieši integrētās mācību programmas sešgadīgiem bērniem analizēšana, šis programmas paraugs ir ticis aprobēts no 2010. gada 1. septembra līdz 2011. gada 31. maijam pilotprojektā "Sešgadīgo

izglītojamo mācību programmas ieviešanas aprobācija", kad spēkā vēl nebija šobrīd esošie Ministru kabineta noteikumi Nr. 533 "Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām".

Pirmsskolas izglītības mācību satura programmas paraugs (2012) ir izstrādāts bērna attīstības veselumā pēctecības nodrošināšanai, pamatojoties uz pirmsskolas pedagoga un bērnu mijiedarbībā sasniedzamo rezultātu. Šobrīd esošās programmas pedagoģisko, psiholoģisko un filozofisko pamatojumu veido humānistiskās mijiedarbības didaktiskais modelis, ievērojot humānās pedagoģijas pamatprincipus. (Valts izglītības satura centrs, 2012, 4)

Šis programmas paraugs ir veidots, pamatojoties uz vadošo darbības veidu pirmsskolas vecuma bērniem - rotaļām, kuras izmantojot bērns pārņem sabiedrības uzkrāto pieredzi, apgūst zināšanas, prasmes, veido attieksmes, pilnveido savu pieredzi un, patstāvīgi darbojoties, izzinot gan sevi, gan dabu un sabiedrību. Šajā mācību satura programmā ir aprakstīts mācību mērķis un uzdevumi pirmsskolas izglītības iestādēs, mācību saturs un ieteicamās mācību metodes, metodiskie paņēmieni un darba organizācijas formas. (Valts izglītības satura centrs, 2012, 4)

Pirmsskolas izglītības iestādes programmas parauga mācību saturu veido integrētu mācību priekšmetu saturs. Programma aptver tādus mācību priekšmetus, kā latviešu valoda (valodas attīstīšana un orientēšanās apkārtņē, runas attīstīšana dzimtajā valodā, iepazīstināšana ar literatūru un folkloru, rakstītprasmes un lasītprasmes veidošana), dabaszinības (valodas attīstīšana un orientēšanās apkārtņē, sensorā attīstīšana, darbības ar priekšmetiem, iepazīstināšana ar dabu), matemātika (sensorā attīstīšana, konstatēšana, matemātisko priekšstatu veidošana, matemātika), sociālās zinības un ētika (valodas attīstīšana un orientēšanās apkārtņē, sociālo prasmju attīstīšana, darbības ar priekšmetiem, iepazīšana ar apkārtni un sabiedriskās dzīves norisēm), mūzika, fiziskā izglītība (kustību attīstība) un veselība, vizuālā māksla (sensorā attīstīšana, darbības ar priekšmetiem, tēlotājdarbība, zīmēšana, gleznošana, veidošana), mājturība un tehnoloģijas (tēlotājdarbība, mājturība, rokdarbi, aplicēšana, konstatēšana). Visu šo integrēto mācību priekšmetu saturs jeb mācību satura jomas ir apvienojums pedagoģiskajā procesā, lai sniegtu bērniem vienotu izpratni par apkārtējo pasauli. (Valts izglītības satura centrs, 2012, 4)

Mācību saturs šajā dokumentā ir sadalīts 4 pakāpēs, kur katrai pakāpei ir noteikti raksturīgie bērnu konkrētai attīstības pakāpei plānotie rezultāti. Šie rezultāti ir sadalīti divās daļās – "Jau dara" un "Vēl mācās". "Jau dara" sadaļā ir nosauktas zināšanas un prasmes, kuras raksturīgas attiecīgajai bērna attīstības pakāpei, savukārt sadaļā "Vēl mācās" – plānotie rezultāti, kuru apguve jāsekmē ne tikai attiecīgajā attīstības pakāpē, bet arī ilgākā laika periodā. Tā kā katrs bērns ir individuāls un pirmsskolas vecuma bērnu attīstība nenorit vienmērīgi, plānojot pedagoģisko procesu, pirmsskolas pedagogam ir nepieciešams novērtēt katra bērna fizisko, sociālo un psihisko attīstību pēc izglītības iestādē apstiprinātiem kritērijiem, lai varētu

organizēt katra bērna individuālajai attīstībai atbilstošu, jēgpilnu un bērnu attīstību veicinošu pedagoģisko procesu. (Valsts izglītības satura centrs, 2012, 5)

Jāņem vērā, ka katra bērna vecumam nav tiešas saistības ar bērnu attīstības pakāpi, tomēr programmas paraugā nosakot plānotos rezultātus attīstības pakāpēs, tiek uzskatīts, ka 1. pakāpei atbilst bērni līdz 2 gadiem, 2. pakāpei – bērni no 2 līdz 3 gadiem, 3. pakāpei – bērni no 3-5 gadiem, savukārt pēdējai pakāpei – 4. pakāpei – atbilst bērni no 5-6 gadiem.

Neskatoties uz likumiem un Ministru kabineta noteikumiem, balstoties uz kuriem ir izveidots šis programmas paraugs, tas nav obligāts, un jebkurš pirmsskolas pedagogs to var izmantot savas individuālās autorprogrammas veidošanai. Tas tiek pamatots ar to, ka katrs bērns, katrs pirmsskolas pedagogs un katra pirmsskolas izglītības iestādes grupiņa ir atšķirīga, un katrā izglītības iestādē ir atšķirīgs materiālais nodrošinājums, tāpēc pedagogs var konkretizēt mācību saturu, papildināt to vai mainīt atbilstoši bērnu attīstībai un spējām, realizējot diferencētu, individuālu pieeju, kā galveno mācību metodi izmantojot rotaļdarbību, kā arī bērnu patstāvīgo un radošo darbību. (Valsts izglītības satura centrs, 2012, 5)

3.2. Darba kultūras pamatprincipu analīze pedagoģiskajā procesā pirmsskolas izglītības mācību satura programmā

Balstoties uz pirmsskolas izglītības mācību satura programmas parauga (2012) aprakstā aprakstīto informāciju par programmas pakāpēm un to plānoto rezultātu atbilstību noteikta vecuma bērnu attīstības līmenim, darba autore, analizējot darba kultūras pamatprincipus pedagoģiskajā procesā, uzvaru liek uz 4. pakāpei raksturīgajām darbībām un prasmēm, kas atbilst vecāko pirmsskolas vecumposma bērnu attīstības līmenim (5-6-7 gadi).

Darba kultūra pirmsskolas izglītības mācību satura programmā atsevišķi kā mācību veids vai mērķis nav atrunāts, taču tā ir ļoti labi integrēta un caur citiem mērķiem, uzvedumiem un caur mācību saturu ir iekļauta esošajā programmas saturā. Lai gan šobrīd pieņemtajā valsts standartā par pirmsskolas izglītības iestāžu programmu darba kultūras jēdziens atsevišķi neparādās, tas ir labi sajūtams mācību saturā un arī mācību satura programmas uzdevumos.

Aplūkojot mācību programmai noteiktos uzdevumus, darba kultūra sajūtamā izpaužas tādos uzdevumos, kā:

- sekmēt emociju un jūtu, uzmanības, uztveres, domāšanas un atmiņas attīstību praktiskā un radošā darbībā;
- veidot individuālo pieredzi par sevi un apkārtējo vidi kopsakarībās;
- veicināt pozitīvas attieksmes veidošanos pret sevi, līdzcilvēkiem, apkārtējo vidi un Latvijas valsti;

- darboties radošā pašizpaušmē, attīstot roku sīko muskulatūru un apzinoties sava veikuma nozīmīgumu.

Sekmējot bērna emociju un jūtu, uzmanības, uztveres un domāšanas, atmiņas attīstību praktiskā un radošā darbībā, pirmsskolas pedagogi sekmē bērna pozitīvu attieksmi pret darbu, paveicamā darba kultūru, apkārtējo vidi un cilvēkiem, parādot, ka labi izpildīts darbs spēj sagādāt prieku, gandarījumu gan sev, gan citiem. Svarīgs uzdevums ir bērna uztveres un domāšanas attīstība, jo tieši šie faktori veido bērnam izpratni par pieļaujamo, nepieciešamo darba kultūru un attieksmi pret darba izpildi kā tādu. Veidojot individuālo pieredzi bērnam par sevi un apkārtējo vidi kopsakarībās, var ieaudzināt bērnam zināšanas un izpratni par darba kultūru kā pamatnepieciešamību labas vides radīšanai gan sev pašam, gan apkārtējiem līdzcilvēkiem. Pozitīvas attieksmes veidošanās veicināšana bērnam pret sevi, līdzcilvēkiem, apkārtējo vidi un Latvijas valsti, sniedz bērnam pozitīvas emocijas pret visiem šiem faktoriem, kas izpaudīsies akurātu darbu (un līdz ar to arī attieksmes) izpildē, piemēram, pret sevi, ievērojot personīgo higiēnu, pret citiem - sakopjot savu vidi pēc darbošanās tajā, piedaloties talkās, lai sakoptu Latvijas valsti un apkārtējo vidi, izturēties atbilstoši valsts himnas laikā un citās aktivitātēs / darbos. Mācību programmas uzdevumā darbojoties radošā pašizpaušmē, attīstot roku sīko muskulatūru un apzinoties bērnam sava veikuma nozīmīgumu, veidosies ne tikai pašas darba iemaņas, bet arī izpratne par sava paveiktā darba jēgu un nozīmīgumu citiem – tādejādi sekmējot darba kultūras pilnveidošanu, veicināšanu.

Arī pašā mācību programmas saturā - mācību priekšmetos - ir integrēti darba kultūras pamatprincipi bērnam pret sevi, savu darbu, citiem un pret apkārtējo vidi.

Tā, piemēram, aplūkojot sociālo zinību un ētikas mācību saturu, darba kultūra atklājas dažādos veidos – tieši prasmēs, kas bērnam ir jāiemāca/jāprot, kā arī bērna izpratnē par apkārtni un sabiedriskās dzīves norisēm. Šajā mācību priekšmeta satura 4. pakāpē bērnam ir jāprot kārtot savas personīgās lietas skapītī un darba vietā, kā arī ir jāievēro uzvedības normas izglītības iestādē. Bērnam šajā mācību priekšmetā tiek mācīta personīgās higiēnas nepieciešamība un tās ievērošana, kas tieši attīsta bērna darba kultūru pret sevi. Šis mācību priekšmets paredz arī galda piederumu kārtošanas un lietošanas prasmes attīstīšanu bērnam, un bērni 4. attīstības pakāpē aktīvi vēl mācās pildīt uzticēto pienākumu, tādejādi attīstot savu atbildības sajūtu un darba kultūru pret veicamo darbu. Sociālās zinības un ētikas mācību priekšmets māca bērniem ievērot uzvedības normas jebkurā bērnu darbībā, uzvesties viņiem kulturāli pie galda un cienīt gan savu, gan citu cilvēku darbu, tādejādi pilnveidojot un attīstot bērniem darba kultūras izpratni un pielietojumu.

Dabaszinību mācību priekšmetā bērniem darba kultūra ir integrēta trīs mācību satura jomās – cilvēka un dabas vides izpratnē, augu valsts un arī dzīvnieku valsts izpratnē. Šajā

mācību priekšmetā 4. pakāpē bērniem tiek attīstītas prasmes veikt darbus dabā pēc pieaugušā norādījumiem, sekmējot bērnu izpratni par viņu darba nozīmīgumu augiem, apkārtējai videi un citiem cilvēkiem. Bērni attīstības 4. pakāpē šajā mācību priekšmetā vēl mācās izprast pieaugušo darbu sakņu un augļu dārzā dažādos gadalaikos un veidot pozitīvu attieksmi pret darbu, darba darītāju un darba rezultātu. Šīs pozitīvās attieksmes veidošana cieši sasaucas ar darba kultūras veidošanos darba procesam, jo lai bērnam veidotos zināma darba kultūra pret pašu darbu, viņam ir jābūt pozitīvai attieksmei pret darba veikšanu, izpildīšanu, lai būtu motivācija censties darbu paveikt kārtīgi un akurāti. Bērniem tiek mācīts rūpēties par augiem un dzīvniekiem un izprast dzīvo būtņu saikni ar vidi. Mācot bērniem rūpēties par augiem un dzīvniekiem, tiek mācīts viņiem prast uzņemt atbildību par sava darba kvalitāti – vai augi tika pietiekami labi aplieti ar ūdeni, vai nezāles tika pietiekami labi izravētas, lai augs varētu turpināt brīvi augt, vai dzīvnieks ir pabarots, pietiekami labi apkopts, lai neizdalītos nepatīkams aromāts utml.

Latviešu valodas mācību priekšmetā darba kultūra 4. attīstības pakāpē tiek integrēta ikvienā valodas lietojumā – pasakas un daiļdarba tēlu raksturošanā, dzejoļa un tautasdziesmas norunāšanā, aprakstošo mīklu sacerēšanā u.c. dažādos veicamajos darbos, kuros ir jāpielieto pūles un akurātība laba darba rezultāta sasniegšanai (neatkarīgi vai pats darbs ir runāšana, lasīšana, rakstīšana, vai vārdu, tēlu skaidrošana, raksturošana, vai stāstu, pasaku sacerēšanā).

Darba kultūra latviešu valodā visspilgtāk izpaužas tieši rakstīšanas prasmju mācībās un lietošanā, jo bērniem akurāta rakstītprasmes lietošana (pareizu, kārtīgu burtu formas rakstīšana, dažādu līniju vilkšana uz dažādām virsmām, ornamentu zīmēšana) pieprasa pūles un centību. Tieši 4. attīstības pakāpē bērnu rakstīšanas prasmēm tiek pievērsta vislielākā uzmanība, jo bērni tiek intensīvi gatavoti veiksmīgu skolas gaitu uzsākšanai, tāpēc bērnu darba kultūrai pirmsskolas pedagogi šajā bērnu vecumposmā pievērš visvairāk uzmanību.

Mācību priekšmetā “matemātika” darba kultūra ir svarīga skaitīšanas procesa pareizai ievērošanai, veikšanai, piemēram, mācot bērniem mērīt attālumus ar soļiem ir svarīgi, lai bērns soļus spertu aptuveni vienādus u.c. Veicot dažādas matemātiskās darbības sadzīvē, bērniem ir paralēli zināšanām jāattīsta sava darba kultūra, lai veidotos vispārpieņemtās normas par uzvedību un kārtību (piem., ka cipari ir jāskaita secīgi pēc kārtas).

Arī mājturības un tehnoloģijas mācību priekšmetā 4. pakāpē ir integrēta darba kultūras audzināšana, pilnveidošana bērniem. Piemēram, aplicēšanas process bērniem māca akurātas darbības – izplēst konkrētus siluetus no lapas, izgriezt ar šķērēt pa kontūrlīniju siluetus, locīt, līmēt, veidot dažādas lietas, pēc noteiktiem parametriem, kritērijiem. Konstrējot ir svarīgi bērniem ievērot konstrēšanas secību - kas arī audzina bērniem darba kultūras principus, visu veikt secīgi un akurāti, citādi nākamo konstrēšanas posmu vairs nevarēs izpildīt. Jebkurā

mājturības vai tehnoloģijas mācību priekšmeta daļā ir svarīga bērna darba procesa kultūra, jo jebkāda veida rokdarbu veikšanai ir nepieciešama akurātība un rūpība.

Vizuālajā mākslā darba kultūra ir integrēta arī praktiski jebkurā darbības procesā. Neatkarīgi vai bērns zīmē, vai glezno, krāso vai veido no plastilīna kaut ko – tam visam ir nepieciešama iepriekšēja sagatavošanās, pats darba process ir jāveic rūpīgi, un pēc darba ir arī jāveic apkārtējās vides sakārtošana – zīmuļu salikšana atpakaļ penālī, ūdens trauciņa izliešana, otas izskalošana u.tml.

Kā jau šajā darbā tika norādīts, bērna personības attīstība norit vienlaikus arī ar fizisko attīstību, līdz ar to arī fiziskā izglītība veido bērnam darba kultūras pamatprincipus un ieaudzina tos. Mācību priekšmetā “fiziskā izglītība un veselība” bērni 4. attīstības pakāpē apgūst prasmes pārvaldīt ķermeni, sekmējot dabisko kustību aktivitāti. Fiziskās audzināšanas stundā pastāv sava darba kultūra, kura tiek parādīta un nodota bērniem caur mācību stundas aktivitāšu pieredzi – soļošana rindā pārmaiņus mainot pārvietošanās virzienu vai tempu, soļošana un dažādu kustību ar rokām izpildīšana secīgi vienam bērnam aiz otra, soļot pa baļķi utml. Šādu uzdevumu izpilde ir iespējama tikai tad, ja bērni pakļaujas pieņemtajai darba kārtībai - darba kultūrai (piem., visi soļo aplī, visi atkārto ko rāda pasniedzējs, visi izpilda konkrēto vingrinājumu soļojot aplī viens aiz otra utml.).

Mūzikas mācību priekšmetā bērniem darba kultūra ir integrēta piemēram, tieši dziedāšanas procesā, dejās un muzikāli ritmiskās kustībās. Lai bērni mācētu reizē uzsākt un nobeigt dziesmu, dziesmas dziedāšanu pavadīt ar secīgiem skanošiem žestiem vai rīkiem – tam visam ir nepieciešamas īpašas prasmes un izpratne par vēlāmā darba rezultātu, kas tiek apvienota ar zināmas darba kultūras ievērošanu, piekopšanu. It īpaši deju izpildīšanā vai ritma un mūzikas instrumentu lietošanas procesā, kad bērni vēl tikai mācās kontrolēt savas kustības sistemātiski, ir nepieciešama akurātība un centība, lai sasniegtu mērķi.

Analizējot valsts izglītības satura centra pirmsskolas izglītības programmu 6-7 gadus veciem bērniem var izdalīt šādus darba kultūras kritērijus šī vecumposma bērniem:

1. prot kārtot savas personīgās lietas skapītī;
2. ievēro uzvedības normas izglītības iestādē;
3. ievēro personīgo higiēnu;
4. prot sakārtot galda piederumus;
5. prot lietot galda piederumus;
6. izpilda uzticēto pienākumu/uzdevumu;
7. veic darbus pēc pieaugušā norādījumiem,
8. attiecas pozitīvi pret pašu darbu;
9. attiecas pozitīvi pret darba darītāju;

10. attiecas pozitīvi pret darba rezultātu;

11. prot sakārtot vidi aiz sevis pēc darbošanās tajā.

Mācību satura apguvei pirmsskolas izglītības mācību programmas paraugs ir norādījis ieteicamās mācību metodes bērniem, paņēmienus un darba organizācijas formas, kas rosina izziņas darbību un sekmē katra bērna iesaistīšanos pedagoģiskajā procesā, respektējot ikviena bērna attīstības vajadzības un veicinot fizisko, psihisko un sociālo attīstību. Šīs mācību metodes, paņēmieni un darba organizācijas formas sekmē ne tikai mācību satura apguvi, bet arī palīdz bērniem veidot un attīstīt viņu darba kultūru.

Tā kā pedagoģiskajā procesā un bērnu attīstībā tiek ievērots sistemātiskums un pēctecība, tad visas iekļautās mācību metodes un paņēmieni tiek izmantoti 4. attīstības pakāpē vai ir atstājuši lielu ietekmi uz bērnu attīstības izaugsmi 5-6 gadu vecumā. Kā svarīgākās mācību metodes un metodiskos paņēmienus darba kultūras attīstīšanā autore izceļ šādas metodes, paņēmienus:

- Atdarināšana
- Muzikālās spēles un rotaļas
- Kustību rotaļas
- Sižetiskās rotaļas
- Praktiskais darbs
- Pārrunas
- Didaktiskās spēles
- Modelēšana
- Tautas rotaļas
- Dialogs

Savukārt no darba organizācijas formām ir jāizceļ individuālais darbs, rotaļdarbība ar apakšgrupu, rotaļdarbība ar visu grupu, patstāvīga darbība, pāru darbs. Šīs dažādās darba organizācijas formas var veicināt darba kultūras izpratni un ieaudzinašanu bērniem pildot kādu darbu.

Darba kultūra pirmsskolas pedagoģiskajā mācību procesā ir integrēta visos mācību priekšmetos un ikdienas darbībās, un atklājas jau arī pašos mācību procesa uzdevumos un saturā. Lai gan nevienā vietā pirmsskolas mācību izglītības programmas saturā netiek apzināti norādīts, vai pat tieši pieminēts, ka ir nepieciešams bērniem audzināt darba kultūru, šis process ir jūtams jebkurā bērna audzināšanas darbībā.

4. DARBA KULTŪRAS SEKMĒŠANA PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ

Darba autore, lai novērtētu darba kultūras izpratnes un ievērošanas līmeni 6-7 gadus veciem bērniem, veica pētījumu ar pedagoģisko novērojumu.

Pētījuma empīriskais mērķis ir praktiski apzināt un sekmēt 6-7 gadus vecu bērnu darba kultūras veidošanos pirmsskolas izglītības iestādē.

Pētījuma empīriskie uzdevumi:

- bērnu sākotnējā izpēte darba kultūras prasmju apguvē;
- izmēģinājuma darbības organizācijas izstrāde un norise 6-7 gadus vecu bērnu darbu kultūras prasmju pilnveidošanā;

- bērnu atkārtota izpēte un iegūto rezultātu analīze.

Pētījuma procesā tika izmantotas šādas pētīšanas metodes:

- novērošana;
- izmēģinājuma darbība;
- SVID analīze;
- iegūto rezultātu analīze.

Pedagoģiskais pētījums tika veikts X pirmsskolas izglītības iestādē, 4. grupas bērniem. Visi 18 grupas bērni tika novērtēti pēc darba autores izstrādātiem kritērijiem, kas balstās uz Valsts izglītības satura centra izstrādāto pieņēmumu par prasmēm, kas būtu jāprot vecākajiem pirmsskolas vecumposma bērniem. Šie kritēriji ir iegūti analizējot pirmsskolas izglītības iestādes mācību programmas saturu, kas atbilst bērnu prasmēm 4. pakāpē (skatīt 3.2. nodaļu).

Pētījumā iekļautie darba kultūras izvērtēšanas kritēriji 6-7 gadus veciem bērniem ir šādi:

1. prot kārtot savas personīgās lietas skapītī;
2. ievēro uzvedības normas izglītības iestādē;
3. ievēro personīgo higiēnu;
4. prot sakārtot galda piederumus;
5. prot lietot galda piederumus;
6. izpilda uzticēto pienākumu/uzdevumu;
7. veic darbus pēc pieaugušā norādījumiem,
8. attiecas pozitīvi pret pašu darbu;
9. attiecas pozitīvi pret darba darītāju;
10. attiecas pozitīvi pret darba rezultātu;
11. prot sakārtot vidi aiz sevis pēc darbošanās tajā.

Pedagoģiskajā pētījumā atspoguļoti bērnu vārdi ir mainīti. Visi grupas bērni ir 6-7 gadus veci. Pētījums tika veikts divus mēnešus jeb 8 nedēļas – no 2017. gada 6. marta līdz 28. aprīlim, kuru laikā tika novēroti visi grupas bērni, bet katru dienu tika mainīti un izdalīti 2 atsevišķi bērni, kuriem darba autore pievērsa pastiprinātu uzmanību, lai iegūtu precīzāku informāciju. Darba autore veica sistemātisku bērnu novērtēšanu pēc izstrādātajiem kritērijiem, kur iegūtie rezultāti ir atspoguļoti 4.1. tabulā.

4.1. Bērnu sākotnējā izpēte darba kultūras prasmju apguvē

Lai apzinātu situāciju bērnu darba kultūras prasmju apguvē un iegūtu tiešu informāciju par to, ko bērni no darba kultūras ir apguvuši savā vecumā, darba autore veica bērnu 6-7 gadus vecu bērnu novērošanu X pirmsskolas izglītības iestādē. Novērošana tika veikta tieša, atklāta un pārtraukta. Novērošana tika veikta atbilstīgi iepriekš darba autores izvirzītajiem nosauktajiem kritērijiem. Novērošanas gaita par katru bērnu tika atspoguļota novērošanas protokolā (skat. piemēru par 2 bērniem 1. pielikumā 58. lapaspusē), savukārt iegūtie novērojuma rezultāti tika atspoguļoti novērojuma tabulā (skatīt 4.1. tabulu).

Atspoguļotie rezultāti ir izteikti ciparu novērtējumā no 1 līdz 3. Vērtējums viens atbilst bērna prasmju/spēju līmenim, kurā viņš konkrēto darbību pilnīgi neprot/neveic, vērtējums 2 atbilst - daļējai prasmei (prot, bet ne kvalitatīvi, pilnīgi), savukārt vērtējums 3 - bērns ir pilnīgi apguvis esošo prasmi un patstāvīgi veic konkrēto darbību.

Pēc pedagoģiskā novērojuma, praktiski visi grupas bērni esošās darba kultūras iemaņas savam vecumam ir apguvuši daļēji. Tikai divās jomās vidējais vērtējums grupā pārsniedza atzīmi 2 (daļēju prasmju izpildi)- grupas bērni prot sakārtot daļēji savas personīgās lietas skapītī (vidējais vērtējums grupā 2,0) un prot daļēji ievērot personīgo higiēnu (vidējais vērtējums grupā 2,1). Atsevišķās jomās atsevišķiem bērniem tika novērotas izteiktas nepilnības – neprasme ievērot konkrēto darba kultūru.

Viszemākie rādītāji (vismazāk apgūtās prasmes) tika konstatēti uzvedību normu ievērošanā izglītības iestādē (vidējais vērtējums grupa – 1,8), uzticēto pienākumu izpildīšanā (vidējais vērtējums grupa – 1,7), pozitīvajā attieksmē pret darbu (vidējais vērtējums grupa – 1,8) un darba darītāju (vidējais vērtējums grupa – 1,5). Tomēr zemu rādītājus ir uzrādījušas arī tādas prasmes kā galda piederumu sakārtošana un lietošana, darba veikšana pēc pieaugušā norādījuma, pozitīva attieksme pret izdarīto darbu un prasme sakārtot vidi pēc darbošanās tajā (skatīt 4.1. tabulu).

Arī analizējot bērnu individuālo prasmi ievērot konkrētus darba kultūras principus, X pirmsskolas izglītības iestādes 4. grupas bērniem, iegūtais rezultāts variēja no atzīmes 1,5

(gandrīz pilnīgi neprot veikt konkrēto darbību) līdz pat 2,5 (gandrīz patstāvīgi veikta darbība). Grupas vidējais vērtējums ir 1,9 punkti, kas atbilst gandrīz daļējai prasmei veikt konkrēto darbību (vērtējums 1 – pilnīga neprasme, vērtējums 2- daļēji apgūta darbība, vērtējums 3- bērns patstāvīgi veic konkrēto darbību). Ņemot vērā apstākli, ka katrs bērns ir individuāls un attīstās savādāk, ne pēc noteiktajiem standartiem, tad šāds vērtējums grupai – 1,9 punkti – liekas samērā zems, bet pieņemams.

4.1. tabula

Sākotnējā novērojuma rezultāti

Bērna vārds	Bērna vecums, gados	Kritēriji											Vidējais vērtējums
		Prot kārtot savas personīgās lietas skapītī	Ievēro uzvedības normas izglītības iestādē	Ievēro personīgo higiēnu	Prot sakārtot galda piederumus	Prot lietot galda piederumus	Izpilda uzticēto pienākumu/uzdevumu	Veic darbus pēc pieaugušā norādījumiem	Attiecas pozitīvi pret pašu darbu	Attiecas pozitīvi pret darba darītāju	Attiecas pozitīvi pret darba rezultātu	Prot sakārtot vidi aiz sevis pēc darbošanās tajā	
1.Pēteris	6	2	2	3	2	1	2	2	2	1	2	2	1.9
2.Krists	7	1	1	2	1	2	2	3	3	2	2	2	1.9
3.Evelīna	7	2	3	3	2	3	2	2	3	3	3	2	2.5
4.Ernestis	6	2	2	3	2	2	2	2	1	2	2	3	2.1
5.Karls	6	3	1	2	2	2	2	2	1	3	3	2	2.1
6.Anna	6	3	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2	2.2
7.Sofija	6	1	1	2	1	2	1	2	2	1	2	1	1.5
8.Uldis	7	2	2	2	3	3	2	2	1	1	2	2	2.0
9. Anastasija	6	1	2	2	2	2	1	2	2	1	1	2	1.6
10. Emīls	6	2	1	2	2	2	2	2	1	1	2	2	1.7
11. Ralfs	6	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	1.9
12.Samanta	7	1	2	2	2	2	1	1	1	1	2	1	1.5
13.Laura	7	2	2	1	2	1	2	2	2	1	1	1	1.5
14.Elizabete	7	3	2	2	2	2	1	3	2	1	2	2	2.0
15.Marks	7	3	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1.9
16. Elza	7	2	2	1	3	2	2	2	2	1	1	2	1.8
17.Emīlija	6	2	2	3	2	2	1	1	2	1	2	2	1.8
18.Karolīna	6	2	2	2	1	1	2	1	1	1	1	2	1.5
Vidējais vērtējums		2.0	1.8	2.1	1.9	1.9	1.7	1.9	1.8	1.5	1.9	1.9	1.9

* vērtējumu atšifrējums: 1 - bērna prasmi/spēju līmenis, kurā viņš konkrēto darbību pilnīgi neprot/neveic, 2 - daļēja prasme (prot, bet ne kvalitatīvi, pilnīgi), 3 - bērns ir pilnīgi apguvis esošo prasmi un patstāvīgi veic konkrēto darbību.

Balstoties uz bērnu darba kultūras esošo prasmi novērtējuma tabulas rezultātiem (4.1. tabula), darba autore secina, ka X pirmsskolas izglītības iestādes 4. grupai ir nepieciešams pievērst papildus uzmanību šādu prasmi attīstīšanai un pilnveidošanai:

- uzvedības normu ievērošanai izglītības iestādē;

- savu mantu sakārtošanai;
- apkārtējās vides sakārtošanai, kurā bērns ir darbojies;
- uzticētos pienākumu un uzdevumu izpildīšanai;
- pozitīvas attieksmes veidošanai pret darbu;
- pozitīvas attieksmes veidošanai pret darba darītāju;
- pozitīvas attieksmes veidošanai pret darba rezultātu;
- galda piederumu pareizai sakārtošanai;
- galda piederumus pareizai lietošanai.

No izdarītajiem secinājumiem par viszemāk apgūtajām prasmēm, darba autore izstrādāja un ieviesa pirmsskolas izglītības iestādē X izmēģinājuma darbību, balstoties uz 6-7 gadus vecu bērnu vadošo darbību - rotaļdarbību, lai sekmētu bērnu darba kultūru pēc noteiktajiem kritērijiem. Darba autore veica izmēģinājuma darbību, lai sekmētu šādas prasmes bērniem:

- nostiprināt uzvedības normas izglītības iestādē (vidējais vērtējums 1,8 punkti);
- nostiprināt vēlmi sakārtot savas mantas (vidējais vērtējums 2,0 punkti);
- nostiprināt vēlmi sakārtot apkārtējo vidi, kurā bērns ir darbojies, spēlējies (vidējais vērtējums 1,9 punkti);
- iemācīt bērniem izpildīt uzticētos pienākumus, uzdevumus (vidējais vērtējums 1,7 punkti);
- veidot pozitīvu attieksmi pret darbu (vidējais vērtējums 1,8 punkti);
- veidot pozitīvu attieksmi pret darba darītāju (vidējais vērtējums 1,5 punkti);
- veidot pozitīvu attieksmi pret darba rezultātu (vidējais vērtējums 1,9 punkti);
- veidot prasmi sakārtot galda piederumus (vidējais vērtējums 1,9 punkti);
- veidot prasmi lietot galda piederumus (vidējais vērtējums 1,9 punkti).

Tā kā viszemākais rādītājs ir pozitīvā attieksmē pret darba darītāju, pret pašu darbu un prasmē izpildīt uzticētos pienākumus, uzdevumus, un prasmē ievērot uzvedības normas izglītības iestādē, darba autore izmēģinājuma darbībā lielāku uzmanību pievērsīs tieši šīm prasmēm.

4.2. Izmēģinājuma darbības organizācija un norise 6-7 gadus veciem bērniem darba kultūras prasmju pilnveidošanā

Balstoties uz teorētiskajā daļā noskaidrotajām bērnu prasmju veicinošajām metodēm, apvienojumā ar 6-7 gadus vecu bērnu vadošo darbību, darba autore izstrādāja un adaptēja 6 dažādas rotaļas, kas veicināja tieši tās darba kultūras prasmes 6-7 gadus veciem bērniem, kurām

bija viszemākais novērtējums. Rotaļas un to uzdevumi ir apkopoti 4.2. tabulā, taču ar katras rotaļas aprakstu var iepazīties tabulā norādītajos darba pielikumos.

Rotaļas ir īpaši pielāgotas 6-7 gadus vecu bērnu darba kultūras sekmēšanai, un pusi no rotaļām (3 rotaļas) veidoja sižetiskās lomu rotaļas, kas ir īpaši aktuālas šim bērnu vecumposmam.

Rotaļas tika organizētas dažādās vidēs un atkarībā no rotaļu dalībnieku skaita, tās arī tika organizētas dažādos dienas laikos, kas likās arī visatbilstošākie esošajam bērnu dienas ritmam. Rotaļas, kas pieprasīja koncentrēšanos un pastiprinātu uzmanību, tika organizētas, laikos, kad bērni bija atpūtušos un vēl nenoguruši, piemēram rīta cēlienā, vai pēc pusdienlaika miega.

4.2. tabula

Izmēģinājuma darbības rotaļas

Rotaļas nosaukums	Rotaļas uzdevumi	Pielikums, kurā ir atspoguļota pati rotaļa
Rotaļa "Pārgērbšanās"	Nostiprināt uzvedības normas izglītības iestādē;	2. pielikums
Sižetiskā lomu rotaļa "Pabeigt darbu"	Veidot pozitīvu attieksmi pret darbu; Veidot pozitīvu attieksmi pret darba darītāju; Iemācīt bērniem izpildīt uzticētos pienākumus, uzdevumus;	3. pielikums
Rotaļa "Sacerēsim pasakas!"	Nostiprināt vēlmi sakārtot savas mantas; Nostiprināt vēlmi sakārtot apkārtējo vidi, kurā bērns ir darbojies, spēlējies;	4. pielikums
Rotaļa "Detektīvs"	Nostiprināt vēlmi sakārtot savas mantas; Nostiprināt vēlmi sakārtot apkārtējo vidi, kurā bērns ir darbojies, spēlējies; Iemācīt bērniem izpildīt uzticētos pienākumus, uzdevumus.	5. pielikums
Sižetiskā lomu rotaļa "Iejūtamies profesijā"	Veidot pozitīvu attieksmi pret darbu; Veidot pozitīvu attieksmi pret darba darītāju; Veidot pozitīvu attieksmi pret darba rezultātu;	6. pielikums
Sižetiskā lomu rotaļa "Lelles Maijas dzimšanas dienas svinības"	Veidot prasmi sakārtot galda piederumus; Veidot prasmi lietot galda piederumus.	7. pielikums

Rotaļa "Pārgērbšanās" tika organizēta iekštelpās, kur bērnu labvēlīgai veselībai atbilstīgā vidē bērni varēja izpildīt šo uzdevumu. Šī rotaļa tika organizēta starp nodarbībām 2 reizes

mēnesī abus izmēģinājuma darbības mēnešus (1 reizi divās nedēļās), kā atslodze, audzinot bērniem ne tikai izpratni par pieņemtajām uzvedības normām, bet arī rosinot viņu domāšanu, argumentāciju un uzstāšanās prasmes.

Darba autore, ņemot vērā rotaļā iesaistīto dalībnieku skaitu, sižetisko rotaļu “Pabeigt darbu” organizēja darba dienas vakaros, kad grupiņās tiek izņemti bērni. Šī rotaļa tika organizēta 1 reizi divās nedēļās visu pētījuma periodu, pamatojoties uz palikušo bērnu skaitu grupiņā. Darba autore sekoja līdzi, ar kuriem bērniem tiek spēlēta šī spēle, lai katram bērnam būtu iespēja izpildīt uzticētos pienākumus un bērni mainītos. Pirms mājās došanās bērni spēlē šo spēli, kā atgādinājumu sev par to, ko viņu mammas, kā ģimenes mājas darbu organizators, katru dienu veic un pilda noteiktus pienākumus. Lai bērni novērtētu mammas pienākumus ikdienas darbos un, lai veicinātu bērniem iniciatīvu pašiem pieteikties izpildīt kādu ikdienas mājasdarbu, šī rotaļa savā darbībā veido pozitīvu attieksmi gan pret pašu darbu, gan pret darba darītāju, kā arī veido bērniem pienākuma apziņu par viņiem uzticēto darbu izpildīšanu.

Rotaļa “Sacerēsīm pasakas!” var tikt organizēta gan iekštelpās, gan pagalmā siltākā laikā. Izmēģinājuma darbības ietvaros šī rotaļa tika organizēta tikai iekštelpās, pamatojoties uz nepastāvīgajiem laikapstākļiem aprīlī un martā. Rotaļa tika spēlēta latviešu valodas un literatūras nodarbībās vienu reizi divās nedēļās abus mēnešus, pilnveidojot bērnu radošo domāšanu un stāstu sacerēšanas prasmes. Rotaļas mērķis bija veidot bērniem priekšstatu par kārtības nepieciešamību savās mantās un savā apkārtējā vidē.

Darba autore rotaļu “Detektīvs” organizēja bērniem 2 reizes nedēļā divas nedēļas pēc kārtas, tad 1 nedēļu izlaida un atkārtoti tika organizēt šī rotaļa 2 nedēļas pa 1 reizei katrā nedēļā, pēc tam 2 nedēļas tika izlaistas un pētījuma pēdējā nedēļā šī rotaļa atkal tika izspēlēta 1 reizi. Rotaļa tika organizēta pēc pusdienlaika gulētiešanas, kad bērni ir atpūtušies, izgulējušies un paēduši. Tā kā rotaļa pieprasa bērnu koncentrēšanos un vērīgumu, bērni veicot šo rotaļu nedrīkstēja būt noguruši un miegaini. Rotaļas izpildes telpa tika mainīta – vispirms guļamistaba, tad ģērbtuve, tad grupas telpa, vannasistaba utt. Izmēģinājuma darbības periodā rotaļa vienreiz tika organizēta arī pagalmā, kur tika iznestas un novietotas dažādas iekštelpas lietas. Bērniem tika lūgts šīs lietas pēc atrašanas nolikt pie ieejas. Pēc kopīgas atgriešanās atpakaļ telpās, atkal citiem bērniem tika uzticēts šīs lietas nolikt grupas telpās, tām paredzētajās vietās.

Sižetiskā lomu rotaļa “Iejūtamies profesijā” tika organizēta 1 reizi nedēļā rīta cēlienā pirms brokastīm viena mēneša (aprīļa) ietvaros, grupas telpā, laikā, kad bērni ierodas bērnudārzā. Šajā rotaļā brīvi varēja piedalīties tie bērni, kas to vēlējas, citi, kuri nevēlējas varēja turpināt spēlēties paši (šādu bērnu katru rītu bija tikai 2-3). Rotaļas ietvaros tika izspēlētas šādas profesijas: bērnudārza audzinātājs, pavārs, šoferis un auklīte. Izspēlējot pavāra lomu tieši pirms

brokastīm bija vērojams, ka uzlabojas bērnu attieksme pret pagatavotajām brokastīm – bērni izrādīja lielāku atzinību par pasniegtajām brokastīm, un biežāk pateicās par tām.

Lai atgādinātu bērniem galda kultūras noteikumus, sižetiskā lomu rotaļa “Lelles Maijas dzimšanas dienas svinības” tika organizēta 1 reizi nedēļā pirms pusdienām visu marta mēnesi. Bērni ar interesi un labpatiku klāja galdu, un šo rotaļu daļēji pārnesa arī pie pusdienas galda, kur viņi turpināja spēlējoties izkārtot karotes, dakšiņas un krūzītes, kā arī neaizmirs parūpēties par salvetēm.

Izmēģinājuma darbības rotaļu veikšanas grafiks visā pētījuma periodā ir aplūkojams 4.3. tabulā.

4.3.tabulā

Izmēģinājuma darbības veikšanas grafika atspoguļojums

	2017.gada 6.-10. marts	2017. gada 13.-17. marts	2017. gada 20.-24. marts	2017. gada 27.-31. marts	2017. gada 3.-7. aprīlis	2017.gada 10.-14. aprīlis	2017. gada 17.-21. aprīlis	2017. gada 24.-28. aprīlis
Pirmdiena	Rotaļa “Detektīvs”	Rotaļa “Detektīvs”		Rotaļa “Detektīvs”	Sižetiskā lomu rotaļa “Lelles Maijas dzimšanas dienas svinības”		Rotaļa “Pārgērbšanās”	Rotaļa “Detektīvs”
Otrdiena	Rotaļa “Pārgērbšanās”	Sižetiskā lomu rotaļa “Pabeigt darbu”	Rotaļa “Iejūtami es profesijā”		Rotaļa “Pārgērbšanās”	Sižetiskā lomu rotaļa “Pabeigt darbu”	Sižetiskā lomu rotaļa “Lelles Maijas dzimšanas dienas svinības”	
Trešdiena	Rotaļa “Sacerēsim pasakas!”		Rotaļa “Pārgērbšanās”	Sižetiskā lomu rotaļa “Pabeigt darbu”				Sižetiskā lomu rotaļa “Pabeigt darbu”
Ceturtdie	Rotaļa “Detektīvs”	Rotaļa “Iejūtami es profesijā”			Rotaļa “Detektīvs”		Rotaļa “Sacerēsim pasakas!”	
Piektdiena	Rotaļa “Iejūtami es profesijā”	Rotaļa “Detektīvs”	Rotaļa “Sacerēsim pasakas!”	Rotaļa “Iejūtami es profesijā”	Rotaļa “Sacerēsim pasakas!”	Sižetiskā lomu rotaļa “Lelles Maijas dzimšanas dienas svinības”		Sižetiskā lomu rotaļa “Lelles Maijas dzimšanas dienas svinības”

Rotaļas tika kombinētas nedēļas ietvaros un katru nedēļu tika izspēlētas vairākas rotaļas, kuras pēc noteikta laika atkārtojās, ar mērķi bērniem iemācīt un pilnveidot konkrētas darba

kultūras iemaņas. Dažas rotaļas tika īstenotas tikai 4 reizes pētījuma periodā, savukārt citas 7 reizes.

Lai gūtu labāku priekšstatu par rotaļu lietderīgumu, darba autore sīkāk analizēja vienu izmēģinājuma darbības rotaļu, ar mērķi atspoguļot rotaļas stiprās un vājās puses, kā arī lai objektīvi apzinātu veiktās rotaļas potenciālās iespējas un draudus uz bērna darba kultūras pilnveidošanas procesu. Darba autore ar SVID analīzes metodi, analizēja rotaļu “Detektīvs”. Iegūtie analīzes rezultāti ir atspoguļoti 4.4. tabulā.

4.4. tabula

SVID analīze par rotaļu “Detektīvs”

Iekšējie faktori	
Rotaļas stiprās puses	Rotaļas vājās puses
<ul style="list-style-type: none"> • rotaļas darbības vide (līdz ar to sižets) ir viegli maināms • rotaļas darbības videi nav obligāti jābūt iepriekš bērnam zināmai, pazīstamai • rotaļas organizēšanai nav nepieciešami laukietilpīgi procesi • rotaļas organizēšanai nav jātērē finansiāli līdzekļi • rotaļas organizēšanai nav nepieciešams speciāls aprīkojums – pietiek ar apkārt esošajiem priekšmetiem; • rotaļu var vadīt arī paši bērni, ne tikai pieaugušais • rotaļas oriģinalitāte - to praktiski nevar otrreiz atkārtot tieši tādu pašu • rotaļa ir interesanta bērniem 6-7 gadu vecumā • rotaļa māca bērniem izpratni par lietu kārtību • rotaļa aicina bērnus ieviest kārtību 	<ul style="list-style-type: none"> • rotaļa māca rotaļas vadītāja izpratni par kārtību • rotaļas organizēšanas procesā netiek uzskaitīts cik daudz telpā tiek novietoti “nepareizie” priekšmeti • rotaļa, kas visu laiku teika atkārtota vienā un tajā pašā telpā ar laiku kļūst neinteresanta bērniem
Ārējie faktori	
Rotaļas sniegtās iespējas	Rotaļas potenciālie draudi
<ul style="list-style-type: none"> • rotaļas māca bērnus būt radošiem • rotaļa rosina iztēli • pirmsskolas pedagogs var sniegt vērtīgu informāciju bērniem rotaļas procesā (piemēram, var paskaidrot nezināmus priekšmetus un to pielietojumu) • paplašina bērnu redzesloku 	<ul style="list-style-type: none"> • rotaļa bērniem var likties garlaicīga • rotaļā var netikt atrasti visi “nepareizie” priekšmeti • atšķirīgu rotaļu vadītāju dažādi vadītas rotaļas var veidot atšķirīgu izpratni bērniem par to, ka ir kārtīgs

Analizējot iegūtos rezultātus par rotaļas “Detektīvs” darbības organizēšanu, veikšanu un rotaļas sniegtās iespējas, draudus bērniem, darba autore secina, ka rotaļa “Detektīvs” ir ļoti

piemērota 6-7 gadus vecu bērnu izglītošanas procesā. Darba autore novēroja, ka rotaļas vidi ir nepieciešams mainīt, lai neizveidotu bērniem pieradumu meklēt neatbilstošos priekšmetus vienās un tajās pašās vietās, piemēram plauktos, uz gultas, uz grīdas utt. Lai pilnveidotu šo spēli un lai veicinātu bērnu izziņas interesi, darba autore šīs rotaļas īstenošanā iesaka izmantot dažādus priekšmetus un lietas, it īpaši tādas, kas bērniem ir jaunas, neredzētas un ar kurām bērni ikdienā nesaskaras paši.

Pēc izmēģinājuma rotaļu veikšanas matā un aprīlī darba autore veica atkārtotu novērošanu tiem pašiem grupas bērniem, ar mērķi noskaidrot vai bērnu darba kultūras ievērošanā ir radušās kādas izmaiņas.

4.3. Darba kultūras atkārtota novērtēšana pirmsskolas izglītības iestādē un iegūto rezultātu analīze

Lai apzinātu un pilnveidotu 6-7 gadus vecu bērnu darba kultūru, tika veikts atkārtots pedagoģiskais novērojums. Novērošanas procesā tika saglabāti tie paši vērtēšanas kritēriji un principi (vērtējumu atšifrējums: 1 - bērna prasmju/spēju līmenis, kurā viņš konkrēto darbību pilnīgi neprot/neveic, 2 - daļēja prasme (prot, bet ne kvalitatīvi, pilnīgi), 3 - bērns ir pilnīgi apguvis esošo prasmi un patstāvīgi veic konkrēto darbību. Novērojuma gaitas piemērs par 2 grupas novērojumu ir atspoguļots darba 1. pielikumā 58. lapaspusē.

Veicot atkārtoto pedagoģisko novērojumu pēc 2 mēnešu izmēģinājuma darbības veikšanas, tika secināts, ka grupas kopējie rezultāti darba kultūras ievērošanā ir uzlabojušies.

Ja pirms izmēģinājuma darbības tikai divās jomās grupas vidējais vērtējums pārsniedza atzīmi 2 (prata sakārtot daļēji savas personīgās lietas skapītī - vidējais vērtējums grupā bija 2,0 un prata daļēji ievērot personīgo higiēnu - vidējais vērtējums grupā 2,1), tad pēc izmēģinājuma darbības kopējais prasmju skaits, kas pārsniedza vērtējumu divi, bija pieaudzis visās jomās – visos vienpadsmit kritērijos.

Visaugstākais prasmju apguves vērtējums vidēji grupā pēc empīriskā pētījuma veikšanas bija 2,5 punkti, kas norāda gandrīz uz pilnvērtīgu konkrētās prasmes apguvi visiem 18 bērniem. Šādu vērtējumu bija saņēmušas vairākas darba kultūras iemaņas – prasme kārtot savas personīgās mantas skapītī (pirms pētījuma vidējais vērtējums bija 2,0 punkti), prasme sakārtot galda piederumus (pirms pētījuma vidējais vērtējums bija 1,9 punkti) un attiekties pozitīvi pret darba rezultātu (pirms pētījuma vidējais vērtējums bija 1,9 punkti).

Savukārt grupā kopumā viszemāk apgūtā darba kultūras iemaņa pēc pētījuma veikšanas bija pozitīva attieksme pret darba darītāju – 2,1 punkti (pirms pētījuma veikšanas bija 1,5 punkti).

Novērojumu salīdzinājuma tabula

Bērna vārds	Bērna vecums	Kritēriji																						Vidējais vērtējums nirms	Vidējais vērtējums pēc	Izaugsmes dinamika
		Prot kārtot savas personīgās lietas skanītī		Ievēro uzvedības normas izglītības iestādē		Ievēro personīgo higiēnu		Prot sakārtot galda piederumus		Prot lietot galda piederumus		Izpilda uzticēto pienākumu/uzdevumu		Veic darbus pēc pieaugušā norādījumiem		Attiecas pozitīvi pret pašu darbu		Attiecas pozitīvi pret darba darītāju		Attiecas pozitīvi pret darba rezultātu		Prot sakārtot vidi aiz sevis pēc darbošanās tajā				
		A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B			
1.Pēteris	6	2	2	2	2	3	3	2	3	1	2	2	3	2	2	2	2	1	2	2	2	2	3	1.9	2.4	0.5
2.Krists	7	1	2	1	2	2	3	1	2	2	3	2	3	3	3	3	3	2	2	2	3	2	3	1.9	2.6	0.7
3.Evelīna	7	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	2	3	2	2	3	3	3	3	3	3	2	3	2.5	2.9	0.4
4.Ernests	6	2	2	2	2	3	3	2	2	2	3	2	2	2	3	1	2	2	3	2	3	3	3	2.1	2.5	0.5
5.Karls	6	3	3	1	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2	2	1	2	3	3	3	3	2	2	2.1	2.4	0.3
6.Anna	6	3	3	2	3	2	3	2	3	2	2	2	2	3	3	2	3	2	2	2	2	2	2	2.2	2.5	0.4
7.Sofija	6	1	2	1	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	2	2	3	1	2	1.5	2.1	0.6
8.Uldis	7	2	3	2	3	2	2	3	3	3	3	2	3	2	3	1	3	1	2	2	3	2	3	2.0	2.8	0.8
9. Anastasija	6	1	2	2	2	2	2	2	3	2	3	1	1	2	2	2	2	1	2	1	2	2	2	1.6	2.1	0.5
10. Emīls	6	2	2	1	2	2	2	2	2	2	3	2	3	2	2	1	1	1	1	2	2	2	2	1.7	2.0	0.3
11. Ralfs	6	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	3	2	2	2	3	2	3	1.9	2.3	0.4
12.Samanta	7	1	2	2	3	2	2	2	3	2	2	1	2	1	2	1	2	1	2	2	2	1	1	1.5	2.1	0.6
13.Laura	7	2	2	2	2	1	1	2	3	1	1	2	3	2	2	2	2	1	1	1	2	1	2	1.5	1.9	0.4
14.Elizabete	7	3	3	2	3	2	3	2	3	2	2	1	2	3	3	2	3	1	2	2	3	2	2	2.0	2.6	0.6
15.Marks	7	3	3	1	2	2	3	2	3	2	3	1	2	2	3	2	3	2	3	2	2	2	3	1.9	2.7	0.8
16. Elza	7	2	2	2	3	1	2	3	3	2	3	2	3	2	3	2	3	1	2	1	3	2	3	1.8	2.7	0.9
17.Emīlija	6	2	3	2	3	3	3	2	2	2	2	1	2	1	1	2	2	1	2	2	2	2	2	1.8	2.2	0.4
18.Karolīna	6	2	3	2	2	2	2	1	1	1	2	2	3	1	2	1	2	1	2	1	2	2	2	1.5	2.1	0.6
Vidējais vērtējums		2.0	2.5	1.8	2.4	2.1	2.4	1.9	2.5	1.9	2.4	1.7	2.4	1.9	2.3	1.8	2.4	1.5	2.1	1.9	2.5	1.9	2.4	1.9	2.4	0.5

Vislielākā izaugsme – par 0,7 punktiem – bija vērojama bērnu darba izpildē, izpildot viņiem uzticētos uzdevumus, pienākumus. Šīs prasmes vidējais vērtējums visā grupā no 18 pētāmajiem bērniem pieauga no 1,7 punktiem līdz pat 2,4 punktiem. Šo prasmi visdrīzāk tik ļoti pozitīvi ietekmējušas rotaļas “Pabeigt darbu” un “Detektīvs” realizācija, kuras sistemātiski tika atkārtotas, mācot bērniem izpildīt nelielus uzticētos pienākumus. Piemēram, rotaļā “Pabeigt darbu” bērniem apzināti tika uzticēti dažādi ikdienas pienākumi, un rotaļas process pats par sevi jau paredzēja šo uzticēto pienākumu, uzdevumu izpildi, savukārt rotaļā “Detektīvs” visu laiku tika uzticēts bērniem rotaļā iesaistīto priekšmetu individuāli sakārtot. Nākamā vislielākā izaugsme (par 0,6 punktiem) bija vērojama prasmēs ievērot uzvedības normas izglītības iestādē (vidējais vērtējums pieauga no 1,8 uz 2,4 punktiem), prasmē sakārtot galda piederumus (no 1,9 uz 2,4 punktiem), un bērnu pozitīvā attieksmē pret darbu (no 1,8 uz 2,4 punktiem), darba darītāju (no 1,5 uz 2,1 punktiem) un darba rezultātu (no 1,9 uz 2,5 punktiem). Šīs prasmes veicināja rotaļa “Pārgērbšanās”, sižetiskā lomu rotaļa “Pabeigt darbu”, sižetiskā lomu rotaļa “Iejūtamies profesijā un sižetiskā lomu rotaļa “Lelles Maijas dzimšanas dienas svinības”.

Viszemākā izaugsme vidējā grupas vērtējumā bija prasmēs, kuras netika pilnveidotas ar izmēģinājuma darbības rotaļām. Personīgās higiēnas ievērošana bija pieaugusi par 0,3 punktiem. Lai gan šī prasme netika iekļauta izmēģinājuma darbības veikto rotaļu mērķos, pirmsskolas pedagogi katru dienu strādā ar bērniem, atgādinot un mācot, ka ir jāmazgā rokas, mutes pirms un pēc ēšanas, kā arī regulāri atgādina par zobu tīrīšanu. Līdz ar to šai prasmei jau ikdienā tiek pievērst samērā liela uzmanība, un šīs prasmes attīstīšanai nav obligāti jāpiekopj speciāli pamācošas rotaļas – pietiek ar ikdienas pirmsskolas pedagoga darbu un sniegto mācību informāciju nodarbībās, kā arī, šīs prasmes bērni apgūst un pilnveido savās ģimenēs. Savukārt prasmes veikt darbus pēc pieaugušā norādījumiem pilnveidošana arī netika iekļaut izmēģinājuma darbībā un šīs prasmes dabiskā izaugsmes attīstība 2 mēnešu periodā bija notikusi par 0,4 punktiem. Līdzīgi kā personīgās higiēnas ievērošana, arī šī prasme ikdienā tiek stimulēta no pirmsskolas pedagoga puses, piemēram, jebkuru rotaļnodarbību izpildīšanas procesā, bērniem ir jāveic konkrēti darbi pēc pedagoga norādījumiem.

Grupas vidējais vērtējums no visiem 18 grupas bērniem un pa visiem analizētajiem kritērijiem, pēc izmēģinājuma darbības bija pieaudzis no 1,9 punktiem uz 2,4 punktiem, pieaugot par 0,5 punktiem un parādot pozitīvu bērnu darba kultūras prasmju attīstību.

Analizējot individuālos rezultātus grupas bērniem, tika secināts, ka 7 gadus veciem bērniem darba kultūras prasmju attīstības dinamika bija augstāka un straujāka nekā 6 gadus veciem bērniem. Vidēji septiņgadīgo bērnu visu darba kultūru prasmju vidējais apguves līmenis bija 2,6 punkti pēc izmēģinājuma darbības (pirms bija 1,9 punkti), kamēr sešgadīgajiem

bērniem tas bija tikai 2,3 punkti (pirms bija 1,8 punkti). Prasmju attīstības dinamika 7 gadus veciem bērniem vidēji bija 0,7 punkti uz bērnu, savukārt 6 gadus veciem bērniem - tikai 0,4 punkti. Tas norāda uz to, ka tieši vecākiem bērniem ir vieglāk iemācīt konkrētas prasmes un iemaņas. Tas izskaidrojams ar bērnu vispārīgo prasmju, iemaņu, intelektuālo un personības iezīmju attīstību, kura septiņus gadus veciem bērniem ir daudz augstāka nekā 6 gadus veciem bērniem.

Visaugstāko vērtējumu grupā darba kultūras prasmēs ieņēma septiņgadīgā Evelīna ar vidējo vērtējumu - 2,9 punktiem, kas norāda uz to, ka viņa ir apguvusi maksimāli labi visas prasmes, kuras viņai būtu jāveic atbilstoši savam vecumam. Otro vietu grupā ieņēma arī septiņgadīgais Uldis ar vidējo vērtējumu 2,8 punkti. Tomēr pārsteidzoši bija tas, ka septiņgadīgā Laura pēc individuālajiem vērtējumiem bija ieņēmusi grupā viszemāko vietu ar darba kultūras prasmju apguves līmeni izteiktu tikai 1,9 punktos (gandrīz daļējas prasmes). Tas liecina, ka atsevišķiem bērniem gan ģimenēs, gan pirmsskolas izglītības iestādēs ir jāpievērš lielāka uzmanība, lai pilnvērtīgi attīstītu un pilnveidotu bērnu darba kultūras ievērošanas iemaņas.

Apkopojot iegūtos rezultātus darba autore secina, ka izmēģinājuma darbība sekmēja 6-7 gadus vecu bērnu darba kultūras pilnveidošanu. Ilgstošā laika periodā ievērojot šādu principu un izstrādājot, adaptējot citas rotaļas, bērni var nepiespiestā gaisotnē apgūt sev dzīvei nepieciešamās iemaņas un ieaudzināt sevī gan patiku pret darbu kā tādu, gan vēlmi izpildīt darbu pēc iespējas kvalitatīvāk, tādējādi izkopjot savu darba kultūru.

NOBEIGUMS

Apzinot zinātnisko literatūru par pētāmo problēmu un veicot pirmsskolas izglītības mācību programmas analīzi, darba autore secina:

1. Bērnu personības attīstība, lai gan norit ciešā mijiedarbībā arī ar bērnu fizisko, garīgo un psihisko attīstību, atklājas bērna darbībā un caur darba procesu – aktivitāti – bērns pilnveidojas un attīstās, līdz ar zināšanu paaugstināšanu.
2. Cilvēka darba kultūra attīstās visos dzīves posmos, un to tieši ietekmē apkārtējā vide, kurā cilvēks uzturas. Tomēr ir jāuzsver cilvēka darba kultūras attīstības nozīmīgums tieši pirmsskolas vecumposmā, jo šajā vecumā bērni ir visatvērtākie, vieglāk pieņem apkārtējo vidi, izrāda vēlmi atdarināt pieaugušos un uzvedībā kopēt viņus.
3. Lai gan 6-7 gadus veci bērni ir apguvuši dažādas iemaņas un prasmes un lieliski apzinās pieaugušajiem vēlamu darba rezultātu, viņu nespēja sevi pilnībā kontrolēt un koncentrēt darbam, bērnu darba kultūrā izpaužas caur nevīžību un neakurātību.
4. Pēc 6-7 gadus vecu bērnu personības attīstības raksturojuma un pedagoģiski psiholoģiskā raksturojuma šis vecumposms ir ideāli piemērots kvalitatīvas darba kultūras ieaudzinašanai un pilnveidošanai, tāpēc šī vecuma bērnu darba kultūrai tiek pievērsta pastiprināta uzmanība gan no pirmsskolas pedagogu puses, gan no vecāku puses.
5. Ņemot vērā, ka darba kultūra ir neatņemama ikdienas sastāvdaļa, tad darba kultūras pilnveidošanas un sekmēšanas metodes un paņēmieni, ir viegli integrējami un pielietojami jebkurā ikdienas darbībā.
6. Kā parādīja izmēģinājuma darbības pielietošana pirmsskolas izglītības iestādē X, darba kultūru var mācīt bērniem caur ļoti dažādām lietām, bet pamatā uzsvars šajā vecumposmā ir jāliek tieši uz rotaļdarbību, tai skaitā uz sižetiskajām lomu rotaļām, kas ir īpaši aktuālas šim vecumposmam.
7. Analizējot izmēģinājuma darbību, tika secināts, ka jebkuru darba autores izstrādāto izmēģinājuma darbības rotaļu vēl var papildināt un uzlabot, lai tā īpaši atbilsto konkrētās grupas bērnu piekoptajai darba kultūrai.
8. Darba kultūras pilnveidošanas un sekmēšanas metodēs un paņēmienos nepastāv vienots iedalījums vai kvalifikācija, katrs šo metožu un paņēmieni lietotājs var brīvi izvēlēties, izgudrot un apvienot viņaprāt labākās, vēlamākās metodes un paņēmienus bērnu attīstībā.

Darba izstrādes gaitā tika meklētas un gūtas atbildes uz darba sākumā izvirzīto pētāmo jautājumu. Pamatojoties uz teorētiskās literatūras analīzi, Valsts izglītības satura centra izstrādātās pirmsskolas izglītības mācību programmas analīzi un empīriskā pētījuma secinājumiem, darba kultūra 6-7 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē tiek sekmēta, ja 6-7 gadus veciem bērniem tiek organizēta vecumposmam piemērota:

- atdarināšana (darba procesa parādīšana kā paraugs);
- kustību, sižetiskās, didaktiskās, tautas rotaļas ar vai bez muzikālās spēles elementiem;
- rotaļdarbība ar apakšgrupu vai ar visu grupu;
- pārrunas un/ vai dialogs;
- darba būtības un jēgas izskaidrošana;
- individuālu īslaicīgu un ilglaicīgu darba uzdošanu;
- nodarbības;
- pāru darbs;
- darba organizēšana;
- darbā iegūto rezultātu izmantošana;
- pirmsskolas izglītības iestādes un ģimenes sadarbība.

No iepriekš teiktā secināms, ka diplomdarba mērķis, pamatojoties uz zinātniskās literatūras analīzi un pirmsskolas izglītības programmas satura analīzi, apzināt un sekmēt 6-7 gadus vecu bērnu darba kultūras veidošanos pirmsskolas izglītības iestādē, ir īstenots.

Apkopojot darba izstrādes laikā iegūto informāciju un apzinot esošo darba kultūras sekmēšanu pirmsskolas izglītības iestādēs pēc Valsts izglītības satura centra ieteicamās programmas, darba autore ir izstrādājis priekšlikumus pirmsskolas izglītības pedagogiem/darbiniekiem darba kultūras sekmēšanai 6-7 veciem bērniem:

1. Pievērst pastiprinātu uzmanību bērna darba kvalitātei, un pēc nepieciešamības aicināt bērnu pilnveidot vai uzlabot to;
2. Ikdienas ritmā neīstenot praksi, kurā bērna darbība tiek noniecināta ar paskaidrojumu, ka “viņš vēl ir mazs, un es pats visu labāk izdarīšu!”;
3. Aicināt bērnu pievienoties jebkurā pieaugošo darbībā (bērnudārza kārtošana, puķu stādīšana, mantu salikšana kastēs u.c.) un veicot darba procesu runāt par darba veikšanas mērķi, jēgu un nozīmi citiem cilvēkiem/ būtnēm;
4. Prast taisnīgi novērtēt bērna paveikto darba rezultātu, nepārspīlējot tā izcilību, ja darba kvalitāte nav apmierinoša, bet gan izmantot psiholoģiskus pamudinājumus ar labvēlīgu novērtējumu (piem., “tu ļoti uzcītīgi paveici darbu, bet redzi, šeit ir neliels....”);

5. Aicināt bērnus jebkurā darbībā apdomāt darba sekas un nozīmīgumu, izplānot galvā vēlamo rezultātu un mudināt bērnus tiekties uz savu nosprausto mērķi;
6. Izmantot dažādas darba kultūras audzināšanas metodes un paņēmienus, tādējādi attīstot bērnu vispārējo personību un darba iemaņas.

Turpmāk sekmējot 6-7 gadus vecu bērnu darba kultūru, darba autore iecerējusi pilnveidot izstrādāto rotaļu kopu, tās praksē atkārtoti īstenojot.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. **Adlers Ā.** *Psiholoģija un dzīve*. Rīga, Idea, 1992, 178 lpp.
2. **Bojers Dž., Mērfijs A., Bortini P., Garsija G.R.** *MM "Organizācijas vadība"*, 3. nodaļa - Cilvēku vadība [tiešsaiste]. Eiropas Padomes izdevniecība, Rīga 2006, p.56-58 – [atsauce 21.04.2017.]. Pieejams internetā:http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1667937/3_managing_people.pdf/4e4d710f-3f7e-47a3-ac01-dc0b144c4e90
3. **Božovica L.** *Personība un tās veidošanās skolas gados*. Rīga, Zvaigzne, 1975, 303 lpp
4. **Bruner J.S.** *Thoward a Theory of Instruction*. Cambridge Mass: Harward University press, 1966, p. 30-80.
5. **Bruner J.S.** *The Psihology of Language, Thought and Instruction*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1967, p. 235-245.
6. **Bure S., Nečajeva V.** Pirmsskolas vecuma bērnu audzināšana darbā. Zvaigzne, 1980, 186 lpp
7. **Dzintere D.** *Rotaļa un darbs bērnodārzā*. 1984, R: Zvaigzne, 101 lpp
8. *eTwinning projekts "Occupations world"* [tiešsaiste]. Daugavpils pilsētas 32. pirmsskolas izglītības iestāde – [atsauce 16.04.2017]. Pieejams: <http://www.32pii.daugavpils.lv/jaunumi/etwinning-projekts-occupations-world-profesiju-pasaule>
9. **Erikson E.H.** *Childhood and Society*. 2nd edition, New York: Norton, 1963, P. 1-70
10. **Freids Z.** *Seksuālā dzīve*. Rīga, Zvaigzne ABC, 2014, 192 lpp
11. **Gorbaceviča L., Ohotina A.** Organizācijas kultūras analīze uzņēmuma uzbūves struktūras griezumā [tiešsaiste]. Daugavpils Universitāte, 2011 – [atsauce 17.04.2017]. Pieejams internetā: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/ekonomika/Gorbacevica_Ohotina.pdf
12. **Jansone R., Bula-Biteniece I., Kalniņa L., Tripāne T.** *Vingro kopā ar mani* [tiešsaiste]. Valsts Izglītības Satura Centrs, elektroniskais izdevums, metodiskais materiāls 2011 - [atsauce 21.04.2017.] Pieejams internetā: http://www.visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/vingro_kopa_ar_mani.pdf
13. **Kants I.** *Tīrā prāta kritika*. Zintāne, 2011, 600 lpp.
14. **Klauža A., Kozaka Dz., Pagraba E., Smirnova I., Veispale K.** *Skolas un ģimenes sadarbība*. Valsts Izglītības Satura Centrs, metodiskais līdzeklis Rīga, 2009 - [atsauce

- 22.04.2017.]. Pieejams internetā:
http://visc.gov.lv/audzinasana/dokumenti/metmat/audz_vjic_rik55.pdf
15. **Latvijas Zinātņu akadēmija.** *Kultūra* [tiešsaiste]. Akadēmiskā terminu datubāze AkaTerm: Tūrisma un viesmīlības terminu skaidrojošā vārdnīca, 2008 – [atsauce 16.04.2017]. Pieejams:
<http://termini.lza.lv/term.php?term=kult%C5%ABra&list=kult%C5%ABra&lang=LV>
16. **Latvijas Zinātņu akadēmija.** *Darba kultūra* [tiešsaiste]. Akadēmiskā terminu datubāze AkaTerm: ekonomikas skaidrojošā vārdnīca, 2000 – [atsauce 16.04.2017]. Pieejams:
<http://termini.lza.lv/term.php?term=darba%20kult%C5%ABra&list=darba%20kult%C5%ABra&lang=LV>
17. **Lanka A.** *Ieskats sešgadīgo bērnu integrētās mācību programmas aprobācijas pedagoģiskajā vidē* [tiešsaiste]. LIDZA konference “Pedagogu darba vide un izglītības kvalitāte” 2011 [atsauce 09.04.2017.]. Pieejams internetā:
http://www.lizda.lv/content/files/Anita_Lanka.pdf
18. **Latvijas PSR pedagogu biedrība.** *Darbaudzināšana bērnudārzā*. Rīga: Zvaigzne, 1985, 46 lpp.
19. **Lieģeniece D.** *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa, 1999, 262.lpp
20. **Medne D.** *Audzināšana ģimenē – līdzsvarotas dzīvesdarbības sekmētāja* [tiešsaiste]. Latvijas Universitātes raksti, 747.sējums: Pedagoģija un skolotāju izglītība 2009, 133-143 lpp. – [atsauce 21.04.2017.]. Pieejams internetā:
http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/apgads/raksti/747.pdf
21. **Meikšāne Dz.** *Kā top personība. Ārējo ietekmju attīstības dialektika*. Skola un Ģimene, 1989. janvāris, 14. lpp
22. *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām*. MK noteikumi nr. 533, 16.08.2012., Rīga: Ministru kabinets [atsauce 24.04.2017.]. Pieejams:
<https://likumi.lv/doc.php?id=250854>
23. **Nečajeva V., Markova T., Žukovska R.** u.c. *Tikumiskā audzināšana bērnudārzā*, 1982, 251 lpp.
24. **Piažē Ž.** *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga, Pētergailis, 2002, 313 lpp
25. **Puškarevs I, Golubeva A.** *Bērna attīstība*. Lielvārds, 1999, 117 lpp
26. **Rubene Z.** *Pedagogu darba vide kā izglītības kvalitātes veicinātāja* [tiešsaiste]. LIZDA, konference “Pedagogu darba vide un izglītības kvalitāte” 2011 [atsauce 09.04.2017.]. Pieejams internetā: http://www.lizda.lv/content/files/Zanda_Rubene.pdf

27. **Stašāne S.** *Ģimenes institūts, ģimenes sociālās funkcija* [tiešsaiste]. Rīgas Tehniskā universitāte, Daugavpils filiāle, Socioloģija:Mācību materiāls, 2010 – [atsauce 21.04.2017.]. Pieejams internetā: http://www.politeh.lv/elibrary/DATA/SC000010/GIMENES_SOCIOLOGIJA.doc
28. **Svence G.** *Attīstības psiholoģija*, Zvaigzne ABC, 1999. 106., 107 lpp
29. **Špona A.** *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa, 2004, 191.lpp
30. **Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija.** (a) *Vecumposmu attīstības īpatnības: 5-9 gadi, Pozitīvas disciplinēšanas metodes* [tiešsaiste]. 29.04.2008. – [atsauce 14.04.2017].
Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/pozitivās_disciplinēšanas_metodes/?doc=781&page
31. **Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija.** (b) *Vecumposmu attīstības īpatnības bērniem* [tiešsaiste]. Metodiskie ieteikumi darbā ar bērniem, 11.06.2008. [atsauce 14.02.2017.]. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/metodiskie_ieteikumi_darba_ar_bernie_m/?doc=818
32. **Valsts izglītības satura centrs.** *Mācību programmu paraugi pirmskolā* [tiešsaiste]. Valsts izglītības satura centrs [atsauce 27.04.2017.]. Pieejams internetā: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/programmas_pirms.shtml
33. **Valsts izglītības satura centrs.** *Pirmsskolas izglītības mācību satura programma* [tiešsaiste]. 2012, 28.lpp – [atsauce 27.04.2017.]. Pieejams internetā: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pirmsskolai/pirmssk_izgl_mac_programma.pdf
34. **Vindere M.** (a) *Temperamenta izpausmes pirmsskolas vecuma bērniem* [tiešsaiste]. Interneta veidne socpsihologija.lv – [atsauce 21.04.2017.]. Pieejams internetā: http://www.socpsihologija.lv/lv/raksti/personibas_dzives_cels/temperamenta-izpauzme-pirmsskolas-vecuma-berniem.htm
35. **Vindere M.** (b) *Teorētiskās atziņas - spējas* [tiešsaiste]. Interneta veidne socpsihologija.lv – [atsauce 18.04.2017.]. Pieejams internetā: http://www.socpsihologija.lv/lv/raksti/personibas_dzives_cels/teoretiskas-atzinās-spejas.htm
36. **Vindere M.** (c) *Pirmsskolas vecuma darbības psiholoģiskās īpatnības* [tiešsaiste]. Interneta veidne socpsihologija.lv – [atsauce 18.04.2017.]. Pieejams internetā: <http://www.socpsihologija.lv/lv/download/pirmsskolasvecuma-psihologiskas-ipatnibas.html>

37. **Zelmenis V.**, *Īss pedagoģijas kurss*. Rīga: ZVAIGZNE, 1991. 214 lpp.
38. **Венгер Л. А., Мухина В. С.** (а) *Деятельность старшего дошкольника*. Л. А Венгер, В. С. Мухина. Психология, Москва, Просвещение, 1988, с. 76-90
39. **Венгер Л. А., Мухина В. С.** (б) *Развитие личности дошкольника*. Л. А Венгер, В. С. Мухина. Психология, Москва, Просвещение, 1988, с. 251-288
40. **Выготский Л. С.** *Собрание сочинений в б. т.* Москва, Педагогика, 1983, 148.lpp
41. **Леонтьев А. Н.** *Деятельность, сознание, личность*. Москва, Политиздат, 1975, 304 с.
42. **Лурия А. Р.** *Письмо и речь: нейролингвистические исследования*. Москва, АCADEMIA, 2002, 325 с.
43. **Запорожец А. В.** (а) *Формирование произвольных движений путем подражания*. А. В. Запорожец. Избранные психологические труды. Москва, Педагогика, 1986, Т.2. с.127-146
44. **Запорожец А. В.** (б) *Избранные психологические произведения*. В 2т., Москва, Педагогика, 1986, Т.1 с. 320; Т.2. с.127-146
45. **Рубинштейн С. Л.** *Бытие и сознание*. Москва АПН СССР, 1957 с. 3-307.
46. **Эльконин Д. Б.** *К проблеме периодизации психологического развития в детском возрасте*. Вопросы психологии. 1971, No 4., с.9

PIELIKUMI

1. pielikums

Novērošanas protokola paraugs

Novērošanas protokols

Mērķis: Novērot kā bērnu darba kultūras prasmes un iemaņas ietekmē speciāli veidotas rotaļas, ar mērķi pilnveidot darba kultūru 6-7 gadus veciem bērniem, X pirmsskolas izglītības iestādē.

Novērotājs: LU Pedagoģijas bakalaura studiju programmas 4. kursa studente

Novērojamie: X pirmsskolas izglītības iestādes 4. grupas audzēkņi vecumā no 6-7 gadiem.

Novērojuma laiks: 2017. gada 6. marts

Novērošanas formas: Tiešā, atklātā, pārtrauktā novērošana

Novērošanas protokoli tika veidoti katram novērotajam bērnam, taču darbā tiek atspoguļoti tikai divu bērnu novērojumi ar gūtajiem rezultātiem.

Laiks	Bērna darbība	Secinājums
7.15	Krists pieskrien pie Ralfa un rāda viņam savu jauno mašīnu, ko mamma vakar viņam nopirkusi. Pienāk klāt Marks un Kristis lūdz viņu iet prom no bariņa, jo viņš rāda savu jauno mašīnu Ralfam. Darba autore norāda, ka visi trīs puikas kopā var aplūkot Krista jauno mašīnu, un aicina Ralfu un Marku paņemt citas mašīnas un kopā uzspēlēt mašīnu satiksmi – braucienu. Kristis parāda jauno mašīnu arī Markam, bet sāk spēlēties tikai ar Ralfu.	Krists neievēro atbilstošas uzvedības normas par pieklājību, daļēji veic darbus pēc pieaugušā norādījuma, lūguma.
7.47	Evelīna izpinusi savas izjukušās bizes mēģina tās par jaunu pārīt. Viņai nesanāk, un viņa lūdz palīdzību auklītei. Kad auklīte ir sapinusi bizes, Evelīna pasaka paldies un iet palīēties ar savām bizēm Elizabetei.	Evelīna attiecas pozitīvi pret darbu un darba darītāju, rezultātu, patīk kārtība savā izskatā.
8.03	Krists un Evelīna rīta vingrošanā vingro blakus. Kristis cītīgi cenšas atdarināt pirmsskolas pedagoga norādījumus, Evelīna to dara pavirši – visu laiku skatoties ārā pa logu.	Krists veic darbus pēc pieaugušā norādījuma, Evelīna to dara daļēji.
8:23	Evelīna cītīgi mazgā rokas un muti, gatavojas iet uz brokastīm. Kristis dīdās un nevar sagaidīt brokastis. Ātri noskalo rokas bez ziepēm un noslauka. Darba autore aizrāda Kristam, ka rokas ir jāmazgā ar ziepēm. Kristis smaidot skrien atkārtoti mazgāt rokas un izdara to šoreiz kārtīgi.	Evelīna ievēro personīgo higiēnu patstāvīgi, savukārt Kristis tikai daļēji. Kristis izpilda pieaugušo norādījumus.

8.46	Evelīna izēdusi visu putras bļodu ar karoti. Pēc ēšanas noslauka muti salvetē. Dzer tēju un ēd baltmaizi. Ne ar vienu nerunā. Pēc ēšanas viena no pirmajām novāc savu brokastu galdu. Kristis izēdis mannā putras bļodu, bet ir nosmērējis galdu. Dzer savu tēju un ēd maizi, bet cītīgi runā ar Ralfu par brīvdienām. Lēni satīra savu vietu.	Evelīna ievēro uzvedības normas, prot sakārtot aiz sevis un novākt savas lietas. Kristis apzinās nepieciešamību sakārtot vidi aiz sevis, dara to lēnām nesteidzoties, bet pavirši (daļēja prasme).
9:18	Evelīna aktīvi lec bērniem līdzī un tēlo zaķi izteiksmīgi kustinot rokas.	Izpilda uzdoto uzdevumu kārtīgi un akurāti.
9:23	Kristis apzināti uzskrien virsū Laurai, kura zīmē pie galda, pasmejas un aizskrien uz otru telpas galu. Laura dusmojas, jo zīmējumā ir švīka.	Neatvainojas, neattiecas pozitīvi ne pret Lauras veikto darbu, ne pret viņu kā darba darītāju.
10:15	Kristis netīšām izjauc Emīla torni, Kristis pasaka "ups". Neatvainojas un nepalīdz sakārtot atpakaļ izmētātās mantas, aizskrien spēlēt bumbu.	Neievēro uzvedības normas
10:57	Evelīna kārtīgi noliek savu džemperu savā skapītī, taču kurpes aizmirst sakārtot vienu blakus otrai, un dodas nostāties rindā, lai dotos pastaigāties. Kurpes paliek izmētātas.	Kārto atsevišķas savas personīgās mantas
10:59	Kristam ir uzticēts pārbaudīt vai visi bērni ir saģērbušies. Viņš pavirši paskatās apkārt, tomēr piefiksē un skaļi pasaka, ka Elza čammājas un vēl nav uzvilksusi zābakus. Skaļi izrāda savu neapmierinātību, ka viņam ir jāgaida meitene.	Daļēji izpilda uzticētos pienākumus
11:13	Kristis iet paklausīgi pārī ar Lauru. Neskrien kolonai pa priekšu un necenšas apdzīt priekšā ejošos. Evelīna ejot sarunājas ar Anastasiju, un stāsta kāpēc mamma viņai liek katru vakaru tīrīt zobus.	Kristis ievēro uzvedības normas atrodoties uz ielas. Evelīnai ir svarīga sava personīgā higiēna.
12:56	Evelīna jau ir iztīrījusi cītīgi zobus, velk mugurā pidžamu. Novilktās drēbes noliek uz krēsla. Kristis ienāk guļamtelpā un sāk ģērbties. Pidžamu izvelk no spilvena apkašas saburzītu bumbiņā. Savas novilktās drēbes nomet uz gultas kājgalī nekārtīgā kaudzē.	Evelīna prot sakārtot savas personīgās lietas, ietur noteiktu kārtību, apzinās, ka katri lietai ir sava vieta. Kristis neprot sakārtot savs mantas, neuztur tajās noteiktu kārtību.
15:05	Evelīnai ģērbjoties ir nepieciešama palīdzība- nevar aizpogāt pogas kreklam. Pati vēršas pie palīdzības pie savas grupas biedrenes Anastasijas.	Ietur noteiktu kārtību apģērbā un savā izskatā. Prot lūgt palīdzību.
15:35	Kristis launagā strebja ķīseli no karotes. Ir nepareizi novietojis galda piederumus (karoti, dakšiņu un nazi nolīcis vienā kaudzē).	Nav izkopta galda kultūra, neievēro uzvedības normas
16:01	Evelīna klausās ritmikas audzinātāju un atdarina viņu, sitot soļus un skaitot līdzī. Cenšas visu izpildīt akurāti.	Pozitīva attieksme pret darbu, vēlas to paveikt akurāti.
17:00	Kristis rāda mēli Emīlam	Kristis neievēro uzvedības normas
17:46	Evelīna no visiem skaļi atvadās un dodas ar mammu mājās. Kristis uz atvadīšanos nereaģē.	Evelīna ievēro uzvedības normas

Rotaļa “Pārgērbšanās”

Rotaļa “Pārgērbšanās”

Pirmsskolas pedagogs sadala bērnus pa pāriem un katram bērnam uzdot izpildīt kādu lomu un aicina bērnus pārgērbties atbilstoši konkrētajai lomai. Iepriekš katram bērnam atbilstoši paredzētajām lomām ir iedoti dažādi apģērba gabali, pieliekot klāt vēl arī citus pilnīgi neatbilstošus apģērbus. Piemēram, lomai diendusas gulētājs, no bērniem tiek sagaidīts, ka viņi no izvēlētajām drēbēm izvēlēsies pidžamu, nevis puķainu kleitu, vai peldkostīmu. Pēc pārgērbšanās bērniem ir jāpamato, kāpēc viņi ir izvēlējušies tieši šo apģērba gabalu.

Sīžetiskā lomu rotaļa “Pabeigt darbu”

Sīžetiskā lomu rotaļa “Pabeigt darbu”

Šajā rotaļā var spēlēt sākot no 2 bērniem līdz pat 5 vai 6 bērniem (atkarībā no izdomāto lomu un darbu skaita). Katram bērnam tiek iedota sava loma un izstāstīts, kas viņam sarunā un darbībā ar citiem lomas atveidotājiem ir jāizdara. Viens bērns ieņem mammas lomu ģimenē un pilda kādu noteiktu uzdevumu – ēst gatavošanu, grīdas slaucīšanu, drēbju salocīšanu, zīmuļu salasīšanu no grīdas u.c. Citi bērni ieņem tēta, pirmā bērna, otrā bērna utt. vai vecmāmiņas, vectēva lomu (cik spēlētāju – tik lomas ģimenē). Mammai piezvana telefons un viņai ir steidzami jādodas uz darbu, bet iesāktais darbs – ēst gatavošana, grīdas slaucīšana, drēbju sakārtošana skapī, drēbju locīšana, izmētāto mantu salasīšana u.c. – ir obligāti jāpabeidz. Mamma sīžetiskajā lomu rotaļā pieklājīgi uztic šos pienākumus pabeigt citiem dalībniekam, konkrēti norādot, ka tēvs izdarīs to, bet vecākais bērns to utt. Pati mamma dodas prom no mājas. Ja dalībnieki ir vairāki, tiek palielināts arī uzticēto uzdevumu skaits, tā lai katram bērnam būtu savs personīgi veicams uzdevums. Pēc maza laiciņa mamma atgriežas mājās un konstatē, ka uzticētais pienākums ir izdarīts.

Lai veicinātu bērniem pozitīvu attieksmi pret darbu, darba autore sagatavo reāli veicamu darbu – uz grīdas izber bumbas, kurs ir jāsavāc, vai papīru, noliek kaudzi ar nesalocītām drēbēm, izber zīmuļus pa zemi utml.

Rotaļa “Sacerēsīm pasakas!”

Rotaļa “Sacerēsīm pasakas!”

Šajā rotaļā bērni tiek aicināti kopīgi sacerēt pasakas par pirmsskolas pedagoga izvēlētajām tēmām.

Darba autore īsteno sekojošu rotaļu - “Nekārtības pasaka” sacerēšanu, kurā galvenais varonis ir Nekārtību Mīlošais. Bērniem ir iespēja stāstīt par to, kur nekārtību mīlošais dzīvo, kādas nekārtības viņam patīk, raksturot viņa dzīvesveidu. Katrs bērns piedalās pasakas sacerēšanā izpaužoties savās fantāzijās. Rotaļas procesā darba autore aicina bērnus uzzīmēt Nekārtību Mīlošo viņa dzīvesvietā. Rotaļas noslēgumā tiek pārrunāts, kāpēc svarīgi ir sakārtot lietas sev apkārt, lai varētu dzīvo sakārtotā, labi smaržojošā un organizētā vidē, kurā var atrast lietas.

Rotaļa “Detektīvs”

Rotaļa “Detektīvs”

Šajā rotaļā uzvar visvēlīgākais bērns. Rotaļu var spēlēt gan telpā, gan pagalmā.

Darba autore šo rotaļu īstenoja telpā. Darba autore ieved bērnus guļamistabā un liek bērniem rūpīgi aplūkot apkārtni. Pēc tam bērni dodas laukā no telpas, bet darba autore telpā novieto tai neraksturīgas lietas, piemēram, maizes klaipu, virtuves katlu, uz gultas novieto birsti vai plastilīnu utml. Bērni tiek aicināti atgriezties telpā un viņiem ir jāuzmin/ jāpamana, kas ir izmainījies un kādām lietām šajā telpā nevajadzētu atrasties. Pēc lietu atminēšanas, tiek pārrunāts, kur katrai lietai vajadzētu atrasties un atsevišķiem bērniem tiek uzticēts pienākums šīs lietas nogādāt tām paredzētajā vietā.

Sīžetiskā lomu rotaļa “Iejūtamies profesijā”

Sīžetiskā lomu rotaļa “Iejūtamies profesijā”

Šī rotaļa tiek īstenota telpā, un to var spēlēt sākot no 2 bērniem, bet tajā nav noteikts maksimālais dalībnieku skaits. Rotaļa saista bērnus ar konkrētu darbu un darba veicēju, kā arī liek bērniem mācīties pozitīvi pieņemt cita cilvēka darba rezultātu un cienīt to.

Darba autore bērniem nosauc vienu profesiju, piemēram, pavārs. Tiek izvēlēts viens bērns, kas ieņems pavāra lomu un mēģinās atdarināt pavāru darbā spēlējot šo sīžetisko lomu rotaļu.

Galvenais bērns rotaļā – pavārs - no konkrētiem produktiem izdomā ko gatavos ēst, un pastāsta par savu iecerēto recepti pārējiem bērniem. Bērns stāstot, ko tieši viņš dara, ar spēļu traukiem to pagatavo un pasniedz grupas bērniem. Neatkarīgi no profesijas veicēja iegūtajiem rezultātiem, bērniem ir jāizrāda pozitīvas emocijas un jāprot pateikties par sagatavoto maltīti. Pēc kādā laika, kad ēdiens ir pagatavots un pasniegts, var aicināt citu bērnu ieņemt šo pašu pavāra lomu, vai citu lomu. Rotaļas profesija var tikt mainīta uz kādu citu, bet tādu, ar kuru bērns ikdienā saskaras - piemēram uz auklītes, šofera profesiju utt.

Izmēģinājuma darbības laikā tika izspēlētas šādas lomas – pavārs, šoferis, audzinātājs, mamma, dārznieks, apkopējs. Šīs rotaļas procesā izpaudās arī bērnu fantāzija, jo rotaļas noteikumos vienam profesijas pārstāvim bija aizliegts atkārtot jau kādu veiktu darbību, piemēram, attēlojot pavāra lomu 2 bērni nevarēja cept kūkas utt.

Sīžetiskā lomu rotaļa “Lelles Maijas dzimšanas dienas svinības”

Sīžetiskā lomu rotaļa “Lelles Maijas dzimšanas dienas svinības”

Šajā rotaļā viens bērns ieņem leles Maijas mammas vietu, un rīko lelei dzimšanas dienas svinības, kuras pamatā ir galda klāšana un viesu sēdināšana pie galda. Lelles “mamma” sagaida savā mājā viesus, aicina viņus pie svētku galda. Mammai ir jānoformatē galda klājums – jāsaliek rotaļu šķīvji, dakšiņas, karotes, krūzītes, salvetes. Mamma viesiem pasniedz kādu pašizdomātu ēdienu un visi bērni kopā ietur maltīti, vadoties pēc galda kultūras etiķetes- lietojot galda piederumus, izmantojot salvetes. Pēc maltītes galds tiek attiecīgi novākts, pārējiem bērniem obligāti ir jāpiedāvā sava palīdzība pie trauku mazgāšanas, nokārtošanas.

Diplomdarbs “**Darba kultūras pilnveidošana 6-7 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē**” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ **Agnese Putāne**

(paraksts)

Rekomendēju/ nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: dr, paed, doc. Līga Āboltaņa _____ ._.2017.

(paraksts)

Recenzents: _____

(zinātniskais grāds, akadēmiskais nosaukums, vārds, uzvārds)

Darbs iesniegts Skolotāju izglītības nodaļā _____

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Agnese Kozlovska _____

(paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

_____.____.201____. protokola Nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretārs: _____

(vārds, uzvārds, paraksts)